

LES INQUISICIONS CONTRA ELS TEMPLERS
DELS DIVERSOS REGNES DE LA PENÍNSULA IBÈRICA
(1307-1311)

JOSEP M. SANS I TRAVÉ

1. ELS INICIS DEL «PROCÉS» CONTRA ELS TEMPLERS. LA FIXACIÓ
DEL PROCEDIMENT INQUISITORIAL

El 13 d'octubre de 1307 es compliren els set-cents anys de l'inici a França de l'anomenat «procés contra els templers». En aquest dia de l'any 1307, el rei Felip IV el Bell, amb la preparació d'una operació policíaca de gran abast,¹ feia detenir tots els templers del seu regne i ocupar-ne els béns, al mateix temps que manava a l'inquisidor de França que procedís al seu interrogatori per a esbrinar la culpabilitat o no de les sospites d'immoralitat i heterodòxia que pesaven contra els religiosos.² Per a eixamplar l'actuació contra l'orde, el rei francès s'afanyava a comunicar les seves actuacions als altres monarques europeus i els aconsellava també que seguissin el seu exemple, atès que es donaven els indicis suficients per a pensar que aquests frares s'havien apartat del camí recte i havien caigut en els crims més execrables.³

1. Malcolm BARBER, *The Trial of the Templars, Second Edition*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp. 68-69.

2. Malcolm BARBER, *The Trial*, p. 60.

3. Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 81, 85-86.

Tot i que de l'afer dels templers el Papa i Felip IV n'havien parlat en diverses ocasions i que en cercles molt restringits de la cort francesa i de la Cúria Apostòlica l'assumepte havia estat objecte d'anàlisi, totes dues autoritats havien acordat que la Santa Seu s'encarregaria de dur a terme una enquesta per a esbrinar la veritat o falsedat de les sospites que requeien sobre els frares.⁴ Mentrestant, el rei s'abstindria de fer cap pas fins saber el resultat de l'enquesta que el Papa estava disposat a dur a terme, segons que li recordava per carta el 24 d'agost de 1307.⁵

Felip el Bell, però, seguint el parer dels seus consellers, s'avançà a l'acció del pontífex i el 14 de setembre donà les instruccions pertinents perquè el 13 d'octubre, a trenc d'alba, fossin detinguts tots els templers del seu regne.⁶ Justificà l'actuació per la petició que li havia fet l'inquisidor de França arran de les sospites que li havien arribat sobre l'ortodòxia i moral dels frares. En concret, en aquell moment inicial els possibles indicis que s'esmentaren eren cinc: la negació tres vegades de Crist i l'escopir damunt la creu quan eren rebuts a l'orde; els besos deshonestos que el receptor feia al rebut durant la cerimònia de professió; l'obligació per part dels frares d'acceptar relacions carnals quan en fossin requerits pels altres membres de l'orde, d'acord amb un vot específic i secret que feien durant la seva recepció; que els cingols que duïen cenyits els frares havien estat tocats per un ídol, el qual acostumaven a adorar en les seves reunions i capítols; i, finalment, que els preveres templers ometien les paraules de la consagració en el cànon de la missa.⁷

Per la seva banda, l'inquisidor de França, una setmana després d'haver-se redactat a la Cancelleria Reial les ordres adreçades als seus delegats, el 22 de setembre escrivia als inquisidors provincials perquè procedissin a interrogar els frares que havien estat detinguts pels oficials reials.⁸

El fet que el rei prenguéss la iniciativa en contra de l'acordat amb el Papa i que hagués fet detenir els templers del seu regne i hagués procedit d'acord amb l'inquisidor de França, el dominicà fra Guillem

4. Malcolm BARBER, *The Trial*, p. 63.

5. Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 62-63

6. Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 68-69.

7. Malcolm BARBER, *The Trial*, p. 59.

8. Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 67-68.

de París, a interrogar els templers empresonats,⁹ obligà Climent V a intervenir en l'assumpte per neutralitzar la ingerència de les autoritats civils en un fet que tant pel que fa a les persones com a la matèria era d'exclusiva competència de la Santa Seu.¹⁰ Davant els fets consumats a França i la possibilitat que l'exemple s'estengués a altres llocs de la Cristiandat, per a reconduir la situació no li restà al pontífex cap més alternativa que establir els mètodes del procés que ja, de fet, s'havia iniciat sense el seu consentiment previ en alguns regnes europeus.

Climent V, per tal de recuperar la iniciativa en l'afer promulgà diverses butlles que establien els punts principals del procediment a què havien de ser sotmesos els templers de la Cristiandat. Primer, per la *Pastoralis preeminentiae*, de 22 de novembre de 1307, ordenava als monarques cristians que després de la recepció de la carta papal detinguessin en un mateix dia i hora, i de manera secreta, tots els frares del Temple que habitessin en els seus respectius regnes i que els tinguessin empresonats en llocs segurs fins que rebessin noves ordres de la Seu Apostòlica.¹¹ A més, que els esmentats prínceps encomanessin els béns mobles i immobles dels frares a persones de confiança perquè, prèviament inventariats, els conservessin tot garantint la continuïtat de les explotacions agràries, de manera que si es provava després que els frares eren innocents de les sospites que requeien sobre ells o bé dels crims que hom els imputava, se'ls poguessin tornar en tota la seva integritat, o si, per contra, els frares resultaven culpables, que el seu patrimoni pogués ser aplicat a la recuperació de Terra Santa, atès que la major part dels béns que posseïen els templers els havien estat donats pels fidels amb aquesta finalitat.

Climent V, però, era conscient que si se seguia aquesta actuació se li escaparia de les mans el control del procés que només aparentment dirigien les autoritats eclesiàstiques perquè, de fet, i sobretot a França, eren els oficials reials els qui, amb una estreta col·laboració dels inquisidors per justificar la legalitat de les actuacions duïen a terme els interrogatoris. Per a aconseguir, doncs, la conducció i adreçar les gestions que s'havien de dur a terme contra els templers, la Santa Seu

9. Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 69-87.

10. Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 88-89.

11. Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 89-91. Es pot veure el text d'aquesta butlla a A. BENAVIDES, *Memorias de D. Fernando IV de Castilla*, 1, Madrid, 1860, vol. 2, doc. 415, pp. 619-621.

establí el procediment que s'havia de seguir en tota la Cristiandat per determinar la innocència o culpabilitat dels frares a través de la publicació de la butlla *Faciens misericordiam*, de 12 d'agost de 1308.¹² Pel seu tenor, el pontífex encomanava de manera general als bisbes diocesans que duguessin a terme els interrogatoris dels frares de la seva diòcesi, amb el concurs dels inquisidors i d'altres eclesiàstics i religiosos. Després, els resultats d'aquests interrogatoris havien de ser analitzats als respectius concilis provincials, que el pontífex manava que se celebressin, i d'acord amb les declaracions de cada frare, rebre l'absolució o la pena canònica corresponent. Climent V també manava als respectius metropolitans que les actes degudament protocol·litzades de les declaracions dels frares fossin trameses a la Cúria Papal per tal de ser analitzades per formar un criteri sobre l'orde que seria debatut en un concili general que convocava per al primer dia d'octubre de 1310 per una altra butlla, datada el mateix dia, encapçalada pels mots *Regnans in coelis*.¹³ El Papa, però, per a algunes províncies eclesiàstiques, creava una comissió especial per tal de dur a terme aquests interrogatoris: fou el cas de la província eclesiàstica Tarraconense, on estava integrada la major part dels templers catalans,¹⁴ i les de Toledo i Compostel·la, on es trobava la major part de les comandes templeres castellanues.¹⁵

Juntament amb la butlla, la Santa Seu envià als prelatos i als membres de les respectives comissions apostòliques una relació de preguntes amb què havien de ser interrogats els templers. S'elaboraren tres tipus de qüestionaris, els quals contenien, respectivament, cent vint-i-set articles, cent vint-i-tres i vuitanta-vuit.¹⁶ Fou aquest darrer

12. *Regestum Clementis papae V*, núm. 3.402. A. Mercati ressenya 483 còpies d'aquesta butlla, enviada a tots els responsables eclesiàstics de la Cristiandat on hi havia cases templeres (A. MERCATI, «Interrogatorio di Templari a Barcellona (1311)», a *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft: Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens*, 6 (1937), p. 240. Es pot veure també el text d'aquesta butlla a J. MICHELET, «Interrogatoire des Templiers du diocèse d'Elne», a *Le Procès des Templiers*, París, 1841-1851, 2 vols. (ed. anastàtica, París, 1987), I, pp. 2-7.

13. *Regestum Clementis papae V*, núm. 3.626.

14. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, Lleida, 2007, p. 194.

15. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación al estudio del proceso contra el Temple en Castilla», a *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 69 (1961), doc. III, pp. 61-62; G. MARTÍNEZ, *Los templarios en la corona de Castilla*, Burgos, 1993, pp. 202-203.

16. A. MERCATI, «Interrogatorio», pp. 244-245.

el més utilitzat i el que usaren els inquisidors als diversos regnes i províncies eclesiàstiques de la península ibèrica.¹⁷ També fou el que serví per a interrogar els templers catalans del Rosselló, pertanyents a la província eclesiàstica de la Narbonense.¹⁸

Els diversos blocs de preguntes afectaven els aspectes següents:¹⁹

1. Negació, per part dels frares, de Crist, la Mare de Déu o els sants en les seves recepcions.
2. Negació de la divinitat de Crist o Jesús.
3. Escarniment de la creu, aixafant-la, trencant-la o orinant-se al damunt.
4. Adoració d'un gat en les seves reunions o capítols.
5. Negació del sagrament de l'Eucaristia o els altres que proclamava l'Església.
6. Omissió per part dels capellans templers de les paraules de la consagració durant la celebració de la missa.
7. Creença que el mestre major i els grans dignataris de l'orde tenien la facultat de perdonar els pecats tot i no ser sacerdots.
8. Pràctiques obscenes durant les recepcions de frares a l'orde.
9. Secretisme absolut sobre les cerimònies de professió dels frares, els quals no havien de passar cap temps de prova per a ser admesos a l'orde.
10. Realització de pràctiques homosexuals per parts dels frares, atès que els preceptors els deien que tals actes no eren pecaminosos i que estaven permesos dins l'orde.
11. Adoració durant la celebració dels capítols d'uns ídols en forma de crani humà, amb una o bé tres cares.
12. Utilització d'una cordeta o cingol que cada frare portava cenyida a la cintura i que prèviament havien fet tocar a l'esmentat ídol.
13. Condemna a pena de mort o presó als frares que es negaven a acceptar els esmentats procediments durant les professions.

17. A. MERCATI, «Interrogatorio», p. 245.

18. J. MICHELET, «Interrogatoire des Templiers du diocèse d'Elne», a *Le Procès des Templiers*, vol. 2, París, 1851, p. 423.

19. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 197-200. Vegeu també Josep M. SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», a *Acri 1291. La fine della presenza degli ordini militari in Terra Santa e i nuovi orientamenti nel XIV secolo*, a cura di F. TOMMASI, Perusa, 1996, pp. 238-239.

14.- Obligació dels frares de mantenir el secret més absolut sobre el que s'esdevenia a les seves reunions sota condemna a mort o presó.

15.- Obligació dels frares a confessar-se únicament amb els capellans de l'orde.

16.- Negligència dels frares en la denúncia dels errors a les autoritats eclesiàstiques que hi haurien pogut posar remei.

17.- Jurament de procurar per tots els mitjans, fins i tot els il·lícits, el progrés material de l'orde.

18.- Mala fama generalitzada dels membres de l'orde, confirmada per les confessions d'alguns frares que havien reconegut els seus errors i culpabilitat.

2. LES INQUISICIONS ALS TEMPLERS DE LES PROVÍNCIES HISPANES DE L'ORDE

A tots els regnes europeus, però, la detenció i empresonament dels templers no fou tan fàcil com a França, on gairebé tots els frares foren detinguts l'esmentat dia 13 d'octubre de 1307. Sembla que només una dotzena aconseguí evitar inicialment la seva detenció, si bé més tard tots anaren a parar a les masmorres reials.²⁰ Per contra, als diversos regnes de la península ibèrica, on els frares havien aconseguit la possessió d'importants castells, alguns especialment fortificats i inexpugnables, per donació dels prínceps, els templers no acceptaren inicialment les ordres dels seus respectius monarques perquè lliuressin les seves fortaleses i també les seves persones i béns, sinó que, atrinxerats en els seus castells, s'oposaren als preceptes papals transmesos per les jerarquies civils i els inquisidors dels regnes. Els templers de la península tenien el ple convenciment que les causes que havien motivat les actuacions en contra d'ells –heterodòxia, immoralitat, abandonament de les obligacions religioses no es donaven ni entre els membres de l'orde ni tampoc, segons creien ells, en l'orde en general.

Al començament del segle XIV, els frares que habitaven a les terres hispanes integraven tres províncies de l'orde: la de Catalunya i Aragó, que comprenia les cases situades en aquestes dues entitats polítiques, més les situades als regnes de València, Navarra i Ma-

20. Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 60-61.

l'lorca a la qual pertanyia també el Rosselló ;²¹ i les províncies portuguesa i castellanolleonesa.²² En molts llocs d'aquestes províncies, precisament per la implicació dels templers en la reconquesta, havien estat afavorits pels respectius monarques amb la concessió de castells, alguns situats a la frontera, els quals amb els anys els nous propietaris havien fortificat formidablement. Davant les primeres actuacions dels seus respectius sobirans encaminades a la seva detenció i ocupació de fortaleses i béns, també alguns d'aquests frares optaren per presentar resistència a les ordres reials i fer-se forts en els seus castells. Les dificultats, doncs, per a aconseguir la detenció de tots els templers dels diversos regnes de la península ibèrica van fer que els interrogatoris ordenats per la Santa Seu no es duguessin a terme amb la prestesa i celeritat que la Cúria Papal havia ordenat i previst.

L'operació manada pel Papa implicava la col·laboració mútua entre les autoritats civils i les eclesiàstiques. Les primeres s'havien d'ocupar de detenir els frares, de tenir-los ben empresonats perquè fossin lliurats en el moment que decidís la Santa Seu a les autoritats eclesiàstiques, i confiscar-los els béns, els quals havien de posseir en nom de la Santa Seu, tot procurant la seva preservació fins que el Papa decidís una altra cosa.²³ Les autoritats eclesiàstiques, per la seva banda, havien de procedir a l'interrogatori dels frares i determinar, durant la celebració dels respectius concilis provincials, la sort de cada religió de la seva circumscripció, d'acord amb les sentències de condemna o absolució que dictessin les assemblees de prelatos.

D'acord amb les disposicions papals, els membres de l'orde del Temple que residien a les diverses comandes i regnes de la península ibèrica foren sotmesos al corresponent interrogatori, sigui per les comissions apostòliques o bé per les comissions diocesanes, d'acord amb les ordres dictades per la Santa Seu.

21. J. M. SANS I TRAVÉ, *Els templers catalans*, pp. 198-207.

22. G. MARTÍNEZ, *Los templarios en la corona de Castilla*, pp. 61-67.

23. Pel que fa a l'ocupació dels castells de Lleó i Castella vegeu G. MARTÍNEZ, *Los templarios en la corona de Castilla*, pp. 192-301; pel que fa als dominis de Jaume II de Catalunya, vegeu Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 70-148.

2.1. *Les inquisicions contra els templers a la província eclesiàstica Tarraconense i al bisbat de Mallorca*

Per a l'interrogatori dels templers que habitaven a les comandes situades a la província eclesiàstica Tarraconense i al bisbat de Mallorca, la Santa Seu va nomenar l'estiu de 1308 una comissió pontifícia integrada per l'arquebisbe de Tarragona, Guillem de Rocabertí; el bisbe de València, Ramon Despont; l'abat del monestir de Castres, de la diòcesi d'Albi; el prior del monestir d'Aimargues, de la diòcesi de Nimes, Joan Borgonyó –canonge de Mallorca i conseller i procurador de Jaume II a la Cúria Papal i mestre Berardo de Poggio Bustone, canonge de Rieti.²⁴ Tots junts, i si això no podia ser, alguns d'ells, a fi que no n'hi hagués un de sol, estaven facultats per a procedir a fer els interrogatoris dels frares. Les seves declaracions havien de ser redactades per notaris públics i transmeses a la Cúria Papal per tal de ser després analitzades pel concili general que Climent V convocava per al dia u d'octubre de 1310 a la ciutat de Viena del Delfinat per la butlla *Regnans in coelis*,²⁵ de 12 d'agost de 1308, i que, després, davant el retard amb què es dugueren a terme les inquisicions, el Papa hagué d'ajornar per als mateixos dia i mes de l'any següent, 1311, mitjançant la butlla *Alma mater*, de 4 d'abril de 1310.²⁶

Quan des de la cancelleria pontifícia s'encomanà aquesta missió als comissionats i, al mateix temps s'enviaren còpies a Jaume II, una part important dels templers dels dominis del monarca encara no se li havien lliurat, sinó que resistien fortificats en els seus castells, principalment a Miravet, als del sud del regne d'Aragó i en els de Montsó i Xalamera.

a) *Diòcesi de València*

Aquesta circumstància motivà que les tasques de la comissió apostòlica no s'iniciessin fins l'estiu de 1309, després que el monarca hagués aconseguit, prèvia expugnació, ocupar els castells on els frares s'havien fet forts, detenir-los i empresonar-los, d'acord amb les disposicions papals.

24. A. MERCATI, «Interrogatorio», pp. 240-241.

25. *Regestum Clementis papae V*, núm. 3.626.

26. *Regestum Clementis papae V*, núm. 6.293.

Per a procedir als interrogatoris, a mitjan estiu de 1309, el bisbe de València demanà a Jaume II que posés a disposició dels respectius bisbes els templers empresonats a fi de començar les inquisicions.²⁷

La ciutat de València fou el lloc triat per Jaume II per a concentrar els frares que detenia després d'ocupar els castells rebels²⁸ i fou també aquesta ciutat la seu escollida per la comissió apostòlica per a iniciar els interrogatoris dels templers. Aquí es trobaven detinguts el mestre Ximén de Lenda, els frares que residien en aquest convent i els que s'hi anaven concentrant procedents dels altres llocs ocupats pels oficials reials.²⁹ Era també, d'altra banda, el lloc on s'havia instal·lat des del començament del procés l'inquisidor del regne, el dominicà fra Joan Llotger, el qual per la seva part ja havia pres una primera declaració als templers d'acord amb les seves competències inquisitorials abans que la Santa Seu n'establís el procediment mitjançant la butlla *Faciens misericordiam*, de l'agost de 1308.³⁰

Entre els mesos de juliol i octubre de 1309, els comissionats, o una delegació, prengueren les declaracions als frares detinguts a València. Tot i que de les seves declaracions se'n redactaren les corresponents actes oficials de les quals una còpia es trameté a la Cúria Papal i d'altres restaren en poder de la comissió, avui se'n desconeix l'existència i localització, de manera que aquest procés inquisitorial contra el primer grup dels templers catalans no permet conèixer la identitat de tots els frares que foren interrogats ni quan ho foren ni tampoc les declaracions que varen fer. Tot i això, consta per altres documents que hi declararen el mestre Ximén de Lenda, els frares que habitaven el convent d'aquesta ciutat, els frares que s'hi concentraren procedents d'altres llocs i, específicament, els comanadors de Barberà, fra Dalmau de Timor, de Montsó, fra Berenguer de Bellvís, i de Gardeny, fra Arnau de Banyuls.³¹

27. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 150

28. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 64, 67, 68, 69.

29. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 158-159.

30. Es pot veure el text d'aquesta butlla papal a Jules MICHELET, *Le procès des templiers*, vol. I, París, 1841, pp. 2-7.

31. J. VINCKE, *Documenta selecta mutuas civitatis Arago-Chatalaunicae et ecclesiae relationes illustrantia*, Barcelona, 1936, p. 94, doc. 148.

b) *Diòcesi de Saragossa*

En acabar les inquisicions als frares detinguts a València, només dos dels membres de la comissió pontifícia, el prior Pere de Sant Jordi i Berardo de Poggio Bustone, canonge de Rieti, acompanyats pel notari apostòlic, Lapo Buti de Monte Martano, es desplaçaren per a prendre declaració als templers detinguts a la diòcesi de Saragossa, primer a aquesta ciutat, i després a Daroca. Iniciaren la seva tasca a la capital, presidits pel bisbe diocesà Eximeno de Luna,³² el 7 de novembre de 1309, i l'acabaren el 3 de desembre del mateix any. Interrogaren deu frares, entre els quals els comanadors de Saragossa, fra Ramon Oliver, i el de Calataiud, fra Gaubert de Durban.

Després d'una pausa de quinze dies, aprofitada pels membres de la comissió per a traslladar-se a Daroca, on hi havia un altre grup de frares detinguts, els inquisidors continuaren la seva tasca en aquesta ciutat. La iniciaren el 17 de desembre de 1309 i l'acabaren el 9 de gener de 1310, amb una breu pausa per les festes nadalenques. Durant el primer període –entre el 17 i el 22 de desembre prengueren declaració a set frares, mentre que al segon entre el 2 i el 9 de gener interrogaren setze religiosos més, en un total de vint-i-tres frares, entre els quals els comanadors de Castellot, fra Guillem de Villalba, i d'Alfambra, fra Berenguer d'Oms.³³

Els comissionats aprofitaren l'ocasió, a més, tal com manaven les ordres de la Santa Seu, per prendre declaració a diversos testimonis aliens a l'orde disposats a testificar en el procés, fos a favor o bé en contra dels acusats. En aquesta ocasió, el 17 de novembre, dues persones es presentaren davant la comissió papal a Saragossa, mentre que el 10 de desembre, foren quatre.³⁴ En total, sis testimonis, que corresponien a un oficial reial, tres ciutadans i dos eclesiàstics.

De les actes de tots aquests interrogatoris –de trenta-tres templers i de sis persones alienes a l'orde, se n'envià una còpia degudament

32. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 149, f. 3r-24v. Esmenta i utilitza aquest manuscrit, així com els altres relatius als interrogatoris dels templers, conservats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, el professor Forey en el seu magnífic treball sobre el procés del templers de la Corona d'Aragó (A. FOREY, *The Fall of the Templars in the Crown of Aragon*, Ashgate, Aldershot, 2001, pp. 75-114, passim.)

33. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 149, f. 25r-57r.

34. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 149, f. 57v-59v.

protocol·litzada a la Cúria Apostòlica, i probablement deuria restar en poder de la comissió pontifícia una altra còpia. No sabem, però, els motius del fet que una d'aquestes còpies es conservi actualment a l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona.

c) *Diòcesi de Lleida*

Després d'uns quants dies de descans, alguns membres de la comissió apostòlica se n'anaren a Lleida per procedir a l'interrogatori dels templers que es trobaven detinguts en aquesta diòcesi, als castells de Gardeny i de Bellver de Cinca. L'arquebisbe de Tarragona i el bisbe de València no participaren en els interrogatoris, perquè que altres ocupacions els tingueren apartats d'aquesta tasca. Hi foren presents, però, el prelat diocesà, Ponç d'Aguilaniu, qui presidia com a ordinari el tribunal inquisitorial, i els altres tres membres, el prior Pere de Sant Jordi, Joan Borgonyó i el canonge de Reti Berardo de Poggio Bustone. També els acompanyà el notari apostòlic Lapo Buti di Monte Martano.³⁵ El tribunal es constituí formalment el diumenge, 15 de febrer de 1310, a la seu d'aquesta ciutat, i aquest mateix dia foren citats els templers que es trobaven a la diòcesi, i especialment, els que habitaven a la casa de Gardeny i el castell de Bellver. Hom donava als citats un màxim de quinze dies per presentar-se davant la comissió que havia d'actuar al palau episcopal de la ciutat.

El dia següent, dilluns, 16 de febrer de 1310, els comissionats començaren els interrogatoris dels primers frares que es presentaren a declarar. Fins al 27 de febrer prestaren declaració trenta-dos templers d'aquests indrets.³⁶ Els comissionats, de la mateixa manera que havien actuat a Saragossa, aprofitaren, després de prendre declaració als membres de l'orde, per interrogar nou persones alienes: tres frares predicadors, tres de franciscans i tres sacerdots seculars.³⁷ Les

35. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 124 A.

36. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 124 A, f. 4r-36v.

37. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 124 A, f. 37r-38v. Aquest manuscrit ja va ser utilitzat i editat fragmentàriament per H. Finke en la seva obra sobre el procés dels templers (H. FINKE, *Papstum und Untergang des Templerordens*, 2, Münster, 1907, doc. 158, pp. 378-379).

inquisicions es dugueren a terme als convents de predicadors el dia 11 de març de 1310, de franciscans el dia 12 de març i al palau del bisbe el dia 17 de març.

De les declaracions dels trenta-dos templers i dels nou testimonis no pertanyents a l'orde, se n'envià també còpia notarial autenticada a la Cúria Apostòlica i en restà una altra per a la comissió. Igual que ha passat amb les inquisicions de Saragossa i Daroca, avui de les actes dels interrogatoris de Lleida, en resta una còpia que es conserva a l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona.

d) *Diòcesi de Pamplona*

Els membres de la comissió, després d'haver pres declaració als templers empresonats a Lleida i el castell de Bellver de Cinca, i d'haver-se pres un temps de descans, continuaren la seva tasca al regne de Navarra. Tot i que no pertanyia als dominis del rei d'Aragó, sinó que aquest regne era governat per Lluís *le Huttin*, fill del rei de França Felip el Bell, les comandes templeres que hi havia organitzades formaven part de la província catalana; i també en aquests anys la diòcesi navarresa formava part de la província eclesiàstica Tarracònese. Per això darrer principalment, la Santa Seu disposà que fossin els mateixos comissionats per als dominis de Jaume II de Catalunya els que s'encarreguessin d'interrogar els frares navarresos. De fet, però, a Pamplona només s'hi desplaçaren el prior d'Aimargues, Pere de Sant Jordi, i Joan Borgonyó, acompanyats del notari apostòlic Lapo Buti de Monte Martano, de la diòcesi de Spoleto. El dos primers, juntament amb el vicari general de la diòcesi de Pamplona, per absència del prelat, citaren al final d'abril de 1310 els templers d'aquest regne. La citació manava que compareguessin el proper dia primer de maig a Olite, a l'església de San Antonio, per ser sotmesos a l'interrogatori. El dia assignat només es presentà davant la comissió, presidida pel vicari general del bisbe de Pamplona, Pedro Rogerio de Rivoles, fra Domingo de Ejea, i el dia següent, dia 2 de maig, un altre frare, fra Pedro de los Arcos. Com que un altre templer, fra Pere d'Albió, era un home d'edat molt avançada, estava malalt i, per tant, amb poca mobilitat o gens, els membres de la comissió es desplaçaren a Estella, lloc on habitava el frare, i l'interrogaren aquí el dia 4 de maig. Les actes que enregistren les declaracions dels quatre religio-

sos es conserven igualment a l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona.³⁸

Un altre frare navarrès, Tomàs de Pamplona, que en el moment de la detenció es trobava a França no en coneixem la causa, fou detingut en aquest regne i interrogat pels inquisidors francesos. Primer va declarar a Sant Joan *Angeliacensem* i després ho va fer un altre cop a París el 9 de març de 1310 davant la comissió parisenca. Aquestes segones deposicions es conserven als Archives Nationales de París.³⁹

e) *Diòcesi de Vic*

Els dos membres que s'havien desplaçat a Navarra, a més de Berardo de Poggio Bustone, continuaren la seva comesa a la diòcesi de Vic. A Cervera, a l'església de Santa Maria, el diumenge 24 de maig de 1310, el bisbe vigatà Berenguer de Saguàrdia, juntament amb els altres tres comissionats, citaren els templers de la diòcesi, i especialment els que es trobaven al castell de Granyena, perquè compareguessin a partir del dilluns següent a la residència que el prelat tenia en aquesta població de la Segarra, la qual en aquell moment pertanyia a la diòcesi vigatana.

El dilluns 25 de maig s'hi presentà el comanador de Granyena, fra Jaume d'Oluja, i el dia següent 26, el comanador de Selma, fra Pere de Llobera, i el sergent fra Aparici Bonet.⁴⁰ El dimecres, dia 27 de maig, els comissionats prengueren declaració a dos testimonis aliens a l'orde: un prevere i un laic. Les actes de les quatre declaracions es conserven també a l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona.

f) *Diòcesi de Tarragona*

Al final de l'estiu de 1310, els membres de la comissió es van traslladar a Tarragona per a prendre declaració dels frares que estaven detinguts en aquesta ciutat. El tribunal era constituït per l'arquebisbe,

38. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 124 B, f. 2r-6r.

39. Publicat a Jules MICHELET, *Le Procès des Templiers*, vol. II, París, 1851, pp. 15-18.

40. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 149. plec afegit al final. f. 1r-6r.

pels bisbes de València i Barcelona, i pel prior, el sagristà i el mestre Berardo de Poggio Bustone. La presència del bisbe de Barcelona sembla que està justificada perquè s'hi va interrogar fra Berenguer Gamir, comanador de la casa del Temple de Barcelona. El dimarts 15 de setembre de 1310, els comissionats van interrogar el cavaller fra Arnau de Ciscar i el sergent fra Berenguer Gamir. El dia següent, dimecres, 16 de setembre, va depositar davant el tribunal de la Inquisició fra Guillem de Llobera, un testimoni especial, perquè en aquell moment era monjo de Santes Creus, on havia ingressat després d'haver obtingut prèviament l'autorització del mestre major per abandonar l'orde del Temple. Probablement, el dia 21 següent foren interrogats dos frares més, d'un dels quals no coneixem la identificació, perquè fou arrencat el foli de l'acta on apareixia el nom i les primeres preguntes de l'interrogatori,⁴¹ i el cavaller fra Guerau de Copons.⁴²

Les actes d'aquesta inquisició es conserven també a l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona.

g) *Diòcesi de Mallorca*

L'estiu de 1310, alguns dels membres de la comissió apostòlica es traslladaren a l'illa de Mallorca per a interrogar els frares que hi havia detinguts⁴³. No sabem, però, si s'han conservat les actes d'aquestes inquisicions.

2.2. *Les inquisicions contra els templers catalans a la diòcesi d'Elna*

Els templers rossellonesos, encara que formaven part de la província catalana de l'orde, pertanyien a la província eclesiàstica Narbonense i per consegüent no fou la comissió apostòlica que la Santa Seu designà per a interrogar els templers de la Tarraconense la que els prengué declaració, sinó que aquesta comesa, d'acord amb les disposicions de Climent V, correspongué a una comissió diocesana presidida pel bisbe d'Elna. D'altra banda, des del punt de vista polític,

41. Arxiu Diocesà de Barcelona, Ms. 149, afegit al final, numerat d'1r.

42. *Ibid.* 1v-2v.

43. H. FINKE, *Papsttum*, doc. 198, pp. 202-203.

els templers rossellonesos pertanyien a la senyoria del rei Jaume II de Mallorca. També aquest monarca, igual que el seu nebot, el rei de Catalunya, degué rebre al final d'octubre de 1307 les notícies sobre els suposats crims dels templers francesos que li va trametre Felip el Bell de França i el consell que procedís a la detenció dels frares del seu regne. L'amistat, però, del rei mallorquí amb els templers, alguns dels quals fins i tot exercien en aquell moment càrrecs a la cort mallorquina, com ara el seu procurador fra Jaume d'Ollers,⁴⁴ motivà l'ajornament de la decisió. Les ordres de detenció es dugueren a terme l'antevigília del Nadal de 1307, després que Jaume II de Mallorca hagués rebut també la butlla *Pastoralis preeminentiae*, de 22 de novembre de 1307.⁴⁵

Els templers rossellonesos, des de final d'octubre de 1307 estaven sense el comanador del Masdú, fra Ramon de Saguàrdia,⁴⁶ que s'havia desplaçat a Miravet per a la celebració d'un capítol extraordinari per a decidir les mesures a prendre en la situació difícil en què es trobaven. Fou en aquesta ocasió que, ateses les qualitats que adornaven el comanador del Masdú, fou designat lloctinent del mestre provincial i responsable, en cas d'impediment del titular, de dirigir la província, i si es donava el cas, la resistència a les possibles ordres del monarca català de procedir contra els templers dels seus dominis.⁴⁷ Sense el comanador, d'una banda, i amb una certa concentració dels frares rossellonesos als convents del Masdú i de Perpinyà, llocs no especialment fortificats on poder organitzar una eficaç resistència, als templers rossellonesos no els restà altra sortida que lliurar-se a la voluntat del seu monarca. Tot i això, el sobirà mallorquí tractà des d'un bon principi els frares dels seus dominis amb especial benevolència i els permeté fins i tot una certa mobilitat, perquè sovint es desplaçaven des del Masdú a Perpinyà i d'aquí un altre cop al convent del Masdú.⁴⁸

44. B. ALART, «Suppression de l'ordre du Temple en Roussillon», a *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales*, 15 (1867), p. 10.

45. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 236.

46. Potser feia les funcions de responsable de la casa per absència de fra Ramon el capellà Bartomeu de la Torre, el qual trobem el mes d'octubre de 1307 signant un document a Perpinyà en qualitat de procurador de dit comanador (B. ALART, «Suppression de l'ordre du Temple en Roussillon», p. 10, nota 1).

47. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 53, 60 i 235.

48. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 236.

Una còpia de la butlla *Faciens misericordiam*, de 12 d'agost de 1308, per la qual Climent V fixava el procediment que s'havia de seguir contra els templers de la Cristiandat, fou també tramesa a Jaume II de Mallorca, així com el qüestionari al qual s'havia d'ajustar l'interrogatori dels frares.⁴⁹ Una còpia idèntica fou enviada a l'arquebisbe de Narbona perquè procedís contra els frares de les diòcesis de la seva província. Al final d'any, Climent V envià una altra carta a Jaume II de Mallorca perquè tingués detinguts en lloc ben segur els templers dels seus dominis a fi de lliurar-los en el moment oportú al bisbe diocesà per procedir al seu interrogatori.⁵⁰ Tot i això, i malgrat també que el mes de maig de 1309 el metropolità Gilles Aicelin va trametre una carta al bisbe d'Elna, juntament amb una còpia de la *Faciens misericordiam* i del qüestionari, perquè procedís a l'interrogatori dels religiosos,⁵¹ els templers rossellonesos no prestaren declaració davant la comissió fins a començament de 1310. La causa d'aquest retard, entre d'altres motius, es degué al mal estat de salut del bisbe d'Elna, Ramon Costa.⁵²

D'acord amb les instruccions papals, la comissió que havia d'inquirir contra els templers rossellonesos la integraven l'ordinari diocesà, dos canonges de la catedral d'Elna, dos frares dominicans i dos frares franciscans. Aquesta comissió de set persones es constituí formalment com a tribunal inquisitorial el 14 de gener de 1310 a la casa del prebost del lloc de Trullars.⁵³ El mateix dia, un oficial del prelat, acompanyat d'un notari i tres testimonis, es dirigí al convent del Masdeú, situat a tocar de Trullars, i havent convocat els frares a l'església, els llegí la butlla papal i les cartes de citació del metropolità i del bisbe que els requerien a la compareixença davant el tribunal eclesiàstic.⁵⁴ La tarda d'aquell mateix dia, es presentaren a declarar a Trullars els tres primers frares. Fins al dia 17 de gener, després d'haver pres declaració a cinc frares, el tribunal dugué a terme les seves sessions a Trullars; aquest mateix dia, però, la comissió es traslladà al convent templer del Masdeú, on es convocà un altre cop els frares a la capella i després d'haver-los

49. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 235-238.

50. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 238.

51. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 238.

52. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 238-239.

53. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 239.

54. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 239.

llegit la butlla papal i la carta del metropolità, els feren jurar que els testimonis declararien la veritat davant el tribunal. El mateix dia 17 de gener, dos frares més deposaren davant els comissionats. Les inquisicions duraren fins al 26 de gener, en què declarà el darrer testimoni. En total prestaren declaració vint-i-cinc frares, entre els quals el comanador de la casa, fra Ramon de Saguàrdia.⁵⁵

Una còpia d'aquest interrogatori fou tramesa a la Cúria Papal i un altra degué ser tramesa al metropolità de Narbona. A la Bibliothèque Nationale de París s'hi conservà actualment una còpia procedent de la col·lecció Colbert Jean-Baptiste Colbert, ministre de Lluís XIV de França,⁵⁶ que és la que va editar J. Michelet.⁵⁷

2.3. Les inquisicions contra els templers a les províncies eclesiàstiques de Toledo i de Compostel·la

La major part dels templers que habitaven les comandes situades en les províncies eclesiàstiques de Toledo i de Compostel·la pertanyien a la senyoria del rei de Castella. Per això, al mateix temps que Felip el Bell de França comunicava a Jaume II de Catalunya la detenció dels frares del seu regne i el segrest dels seus béns i propietats, justificava la seva actitud amb les vehements sospites d'immoralitats i crims contra la fe i la recta doctrina de l'Església i li aconsellava que seguís el seu exemple amb els templers dels seus dominis,⁵⁸ devia trametre la mateixa informació i precís també a altres monarques europeus, entre els quals Ferran IV de Castella.⁵⁹ El rei castellà, però,

55. El procés dels frares rossellonesos va ser publicat per J. Michelet (J. MICHELET, «Interrogatoire des Templiers du diocèse d'Elne», a *Le Procès des Templiers*, vol. 2, París, 1851, pp. 421-515. L'anàlisi de les respostes es pot veure a Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 239-253.

56. Bibliothèque Nationale de France, Manuscrits occidentaux, Latin 3376. L'itinerari històric d'aquest manuscrit podria haver estat el mateix o semblant al seguit pel manuscrit que conté l'interrogatori dels templers de Cesena publicat per Francesco Tommasi. Aquest autor fixa detalladament les diverses seus on es conservà la documentació relativa als processos dels templers (F. TOMMASI, «Interrogatorio», pp. 265-274).

57. J. MICHELET, «Interrogatoire des Templiers du diocèse d'Elne», a *Le Procès des Templiers*, vol. 2, París, 1851, pp. 421-515.

58. H. FINKE, *Papsttum*, doc. 30, pp. 46-47.

59. G. MARTÍNEZ DIEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 190.

no féu cas dels consells del monarca francès, primer perquè la situació política del seu regne no li permetia obrir un front més de desestabilització, i en segon lloc, perquè els templers castellans no disposaven del poder polític, econòmic i militar que tenien a altres llocs, com ara als dominis de la corona catalana.

Tot i que amb posterioritat a la carta del rei francès, Ferran IV va rebre cap a final de 1307, segons la *Crónica de los reyes de Castilla*,⁶⁰ una còpia de la butlla *Pastoralis preeminentiae*, de 22 de novembre de 1307, per la qual Climent V li encomanava la detenció dels templers i la confiscació temporal dels seus béns, el monarca castellà no va procedir inicialment per les raons adduïdes a l'empresonament dels frares dels seus regnes ni a l'ocupació dels seus castells i béns. D'altra banda, a final de desembre el monarca castellà deuria rebre una carta que li dirigí Eduard II d'Anglaterra, datada el 4 de desembre de 1307 similar a una altra que va trametre també al rei Dionís de Portugal on li comunicava que no donava crèdit a les notícies rebudes sobre les culpes que hom atribuïa als templers, fruit, segons el seu parer, «no pel zel del bon regiment, sinó a causa de la cupiditat i l'enveja», raó per la qual li pregava que no permetés que en els seus regnes es dugués a terme cap acció contra aquells frares.⁶¹

L'actitud, doncs, tolerant del monarca castellà implicà que els templers dels seus regnes disposessin de llibertat de moviment, sota un cert autocontrol, al llarg dels primers mesos de 1308, quan a la major part de la Cristiandat els frares ja havien estat detinguts o es feien esforços, com ara als territoris del monarca català, per aconseguir-ne el lliurament i detenció.

Durant tot aquest temps, d'altra banda, el mestre provincial castellà fra Rodrigo Yáñez, assabentat de les disposicions papals i del curs que anaven prenent els esdeveniments a altres territoris de la Cristiandat, encetà una sèrie de contactes amb la reialesa castellana per tal d'obtenir un compromís de suport polític en aquella situació

60. *Crónica de los reyes de Castilla*, a *Biblioteca de Autores Españoles*, vol. 66, Madrid, 1953, p. 154, citat per G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 190. Corresponent a l'any 1307 diu així la crònica: ... *llegaron al rey cartas del Papa Clemente, en que le enviaba decir que tomase todos los castillos e villas e lugares de la orden del Temple e que los guardase para facer dellos lo que és ordenase; e fízolo así*».

61. A. BENAVIDES, *Memorias de D. Fernando IV de Castilla*, doc. CCCXCVI, pp. 589-590.

difícil. Aprofitant que Ferran IV es trobava a Lleó, el mestre es dirigí l'abril de 1308 a Valladolid per a entrevistar-se amb la reina mare, María de Molina, per demanar-li ajut en favor de l'orde i manifestar-li, a més, que els templers castellans preferien tractar tot l'afer amb ella més que no pas amb el rei; i també que estaven disposats, si la reina ho acceptava, a lliurar-li tots els castells que l'orde tenia als seus regnes i complir també d'aquesta manera les ordres papals.⁶²

María de Molina, abans d'arribar a un pacte amb el mestre, demanà l'autorització del seu fill, el monarca, el qual hi estigué d'acord.⁶³ María de Molina i fra Rodrigo Yáñez fixaren una data per al lliurament dels castells templers. A la província castellana de l'orde, els frares hi tenien en aquell temps unes vint forteses, entre les quals es comptaven les de Faro, Ponferrada, Alba de Aliste, Alcañices, Montalbán, Alconétar, Caravaca, Capilla, San Pedro de Latarce, Almorchón, Jerez de los Caballeros, Valencia del Ventoso i Fregenal de la Sierra, entre d'altres.⁶⁴

Al cap de poc temps d'haver subscrit l'acord María de Molina i fra Rodrigo Yáñez, el mestre canvià de política amb la pretensió de salvar almenys una part dels castells que l'orde tenia en aquests regnes. Amb aquesta finalitat, cercà l'aliança del germà del rei, el príncep Felip, un jove de setze anys, però amb aspiracions de govern i més inclinat a afavorir els templers que no el monarca i la seva mare.

Rodrigo Yáñez subscrigué, doncs, entre els mesos de maig i juny de 1308, un nou acord amb aquest príncep que anul·lava l'anterior amb la reina mare. Pel nou acord, els templers castellans es comprometien a lliurar a l'infant quatre castells dels que posseïen, mentre que aquest es comprometia a recolzar el posicionament dels templers en el sentit que fossin escoltats i jutjats per un tribunal format pel rei i els arquebisbes i bisbes dels regnes castellans. Les esmentades forteses templeres eren les de Faro, Ponferrada, San Pedro de Laterce i Alcañices. Hom pactava, a més, que si el monarca estava d'acord amb aquesta convinença, al cap de quinze dies els frares lliurarien tots els seus castells a l'infant. En cas contrari, hom pactava que l'infant assumiria la defensa dels frares.⁶⁵

62. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 192.

63. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 193.

64. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 193.

65. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 193-194.

L'acord subscrit amb els templers originà un enfrontament entre els dos germans, de manera que la reina mare a la segona quinzena d'agost de 1308 hagué d'intervenir per posar pau entre el rei i l'infant, i obtingué del primer el seu compromís personal que, davant el prelat del seu regne, escoltaria els templers i que faria cas de les seves raons. Obtingudes aquestes garanties de la reina mare i el rei, l'infant ho comunicà al mestre Rodrigo Yáñez i li aconsellà que es presentés davant del monarca per tal de complir els punts principals del pacte.

El mestre, que es trobava al castell d'Alcañices, es traslladà al final d'agost o començament de setembre de 1308 a la cort i demanà a l'infant que lliurés les forteses que retenia al monarca. A més, el mestre es va comprometre a lliurar també al monarca els castells de Montalbán, Jerez de Badajoz,⁶⁶ Burguillos, Alconchel i Fregenal de la Sierra i, molt probablement, la resta dels castells.⁶⁷

Malgrat aquest acord, sembla que el mestre no va lliurar els castells tal com s'havia compromès a fer, perquè l'abril de 1310 es trobaven en mans de l'orde almenys els castells d'Alcañices i Alba de Aliste, on residien els frares que foren citats per la delegació del tribunal inquisitorial per a ser interrogats a Medina del Campo el 27 d'abril de 1310.⁶⁸ D'altra banda, els castells de Fregenal de la Sierra i del pont d'Alcántara van ser ocupats després de setges i de les actuacions militars dirigides pel «Concejo» de Sevilla i pels cavallers d'Alcántara ajudats per les milícies «concejiles» de Cáceres, Coria, Plasencia i Badajoz, respectivament.⁶⁹

Mentre s'estaven duent a terme aquestes negociacions entre el mestre i Ferran IV, la maquinària inquisitorial continuava fent el seu camí. La Santa Seu no va aturar el procediment que se seguia contra els templers d'arreu del món. També als regnes castellans van ser

66. Tot i que la *Crónica de los Reyes de Castilla*, citada pel P. Gonzalo Martínez diu «*e obligóse el maestro al rey de le entregar más a Montalván e Xerez e Badajoz e Burguillos e Alconchel e Frexenal*» (G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 196-197), com que Badajoz no era de la senyoria del Temple (*Ibidem*, pp. 200-201), aquest autor considera que es tracta de Xerez de Badajoz, l'actual Jerez de los Caballeros (*Ibidem*, p. 201)

67. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 194-197.

68. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 217-220.

69. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 197-198; C. ESTEPA, «La disolución de la Orden del Temple en Castilla y León», a *Cuadernos de Historia*, 6 (1975), pp. 125-126.

trameses còpies de la butlla *Faciens misericordiam*, de 12 d'agost de 1308, per la qual Climent V creava les comissions diocesanes i establia el procediment per a interrogar els templers de les províncies castellana i portuguesa, com també la relació de les preguntes que s'havien de fer en els interrogatoris dels testimonis.⁷⁰

Conseqüentment, la Santa Seu creava una comissió diocesana a cada diòcesi on habitaven frares del Temple perquè dugués a terme els interrogatoris dels frares, les actes dels quals havien de ser trameses als respectius metropolitans, els quals, reunits en concili amb els seus bisbes sufraganis, haurien de dictar la corresponent sentència, exculpatòria o bé condemnatòria, sobre cada membre de l'orde.

Paral·lelament, es creaven també dues comissions pontifícies, una per a les diòcesis de la província compostel·lana, la qual comissió era presidida per l'arquebisbe de Toledo i integrada pels bisbes de Lisboa i Palència, a més dels abats benedictins de Saint-Papoul, de la diòcesi de Tolosa de Llenguadoc, i d'Issoire, de la diòcesi de Clarmont-Ferrand, el cabiscol de l'església de Compostel·la, el mestre Velasco Pérez, i el dominic fra Aymerico de Navas; i una altra comissió per a les diòcesis sufragànies de Toledo, la qual, era presidida per l'arquebisbe de Compostel·la i integrada pels mateixos membres de l'anterior comissió, llevat de l'arquebisbe de Toledo. Totes dues comissions havien d'interrogar els frares sobre la persona del mestre major de la província i sobre l'orde en general.⁷¹ Els interrogatoris, però, d'acord amb el manament i l'encàrrec de la Santa Seu als membres de les comissions apostòliques, els havien de fer els bisbes diocesans amb tots, alguns o com a mínim un, dels membres de les esmentades comissions papals, i havien d'afectar els frares residents a les respectives diòcesis o que s'hi trobessin ocasionalment.⁷² Per una altra ordre de la Santa Seu s'encomanava als dos metropolitans, el de Toledo i el de Compostel·la i als altres ja esmentats sis comissionats que es traslladessin a Toledo i fessin una inquisició sobre el mestre major i l'orde del Temple en els territoris de la Corona de Castella, els resultats de la qual, degudament autenticada

70. Es tracta del mateix qüestionari tramès als inquisidors que van actuar a la província eclesiàstica Tarraconense. Podeu veure aquest llistat a G. MARTÍNEZ DíEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 204-208.

71. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc.2, p.61.

72. G. MARTÍNEZ DíEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 202-203.

mitjançant fedataris públics, després s'havia de trametre al Papa per formar part del material que es posaria a disposició dels conciliars a Viena del Delfinat.⁷³ Tot i que no es coneix la documentació, es pot suposar que la Santa Seu devia crear també les corresponents comissions inquisitorials per a la província metropolitana de Sevilla i també per a les diòcesis exemptes de Burgos, Oviedo, Lleó i Cartagena, a banda de la metropolitana de Braga.⁷⁴

Climent V no deixava d'ocupar-se –tot i que el patrimoni templer al regne de Castella no era, ni per la quantitat ni la qualitat, comparable amb els dels altres regnes de la península ibèrica–, dels béns dels templers d'aquests regnes, i nomenà els metropolitans de Toledo i Compostel·la i els bisbes de Palència i Lisboa perquè se'n fessin càrrec, com també de la seva administració.⁷⁵

Sembla, però, que les ordres papals es compliren amb molta lentitud tant pel que fa al monarca com pel que fa als prelats, ja que una part important dels templers al final d'any resistien en els seus castells i encara no es trobaven en poder del monarca.⁷⁶

Aquestes dilacions van fer que Climent V, el 30 de desembre de 1308, hagués de reiterar a Ferran IV el prec que fes detenir els templers i disposés el lliurament dels seus béns als quatre esmentats prelats.⁷⁷ En aquest darrer sentit, el Papa el 25 de febrer de 1309 i el 25 d'octubre del mateix any tornava a recordar al monarca el nomenament que havia fet dels administradors dels béns dels frares i li demanava que els prestés l'ajut necessari per a fer efectiva la seva comesa.⁷⁸ En tot cas, Ferran IV aconseguí ocupar entre el final de 1308 i el començament de l'any següent algunes fortaleses templeres, com ara la del pont d'Alcántara, el qual fou pres pel mestre de l'orde d'Alcántara, ajudat

73. G. MARTÍNEZ DíEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 203.

74. G. MARTÍNEZ DíEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 204.

75. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc IX, pp. 63-64; G. MARTÍNEZ DíEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 209.

76. Segons el P. Gonzalo Martínez (*Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 193), els castells que el 1308 es trobaven en mans dels templers eren aquests vint: Faro, Ponferrada, San Pedro de Latarce, Alba de Aliste, Alcañices, Montalbán, Villalba de Bolobras, Alconétar, Benavente de Sequeros, Caravaca, Ceheguín, Bullas, Capiella, Almorchón, Garlitos, Jerez de los Caballeros, Alconchel, Burguillos, Valencia del Ventoso i Fregenal de la Sierra.

77. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. X, p. 64.

78. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XI, p. 64 i doc. XIII, p. 65.

de les milícies «concejiles» de Cáceres, Coria, Plasencia i Badajoz,⁷⁹ i la de Fregenal de la Sierra, que fou conquerida violentament per l'host municipal de Sevilla.⁸⁰ El castell de Capilla degué caure també per aquesta època en poder del rei castellà, perquè el 15 de juliol de 1309 Ferran IV el lliurava temporalment a l'orde d'Alcàntara com a garantia d'un préstec de 130.000 maravedisos.⁸¹

La situació al regne de Castella era tan poc clara, i amb la major part dels frares fortificats en alguns dels seus castells més inexpugnables, que l'actuació de l'Església s'anà retardant. Un document relatiu als arquebisbes de Toledo i Compostel·la i al bisbe de Palència justifica la seva lentitud en l'execució de l'encàrrec papal a causa que es «trobaven a la frontera per lluitar contra els pèrfids sarraïns i els enemics de la fe cristiana».⁸² D'altra banda, la Santa Seu pressionava perquè els béns de l'orde a Castella passessin sota control de l'Església. Així, Climent V nomenava els administradors d'aquests béns mitjançant una butlla de 19 d'octubre de 1309 i que eren els arquebisbes de Toledo, Compostel·la i Sevilla, i els bisbes de Lisboa i Lleó.⁸³ Amb aquest nomenament, el Papa ampliava, amb els prelats de Sevilla i Lleó, la comissió que havia creat anteriorment el 12 d'agost de 1308.⁸⁴ Per a sensibilitzar el monarca perquè lliurés l'administració a aquests prelats, al cap d'uns dies, el 25 d'octubre de 1309, Climent V escrivia a Ferran IV comunicant-li els nous administradors i pregant-li que els transferís la gestió dels béns dels templers dels seus regnes.⁸⁵

Tot i les pressions de la Santa Seu, l'arquebisbe de Toledo no tornà fins el 8 de novembre de 1309 els seus bisbes sufraganis al palau episcopal d'Alcalá de Henares per comunicar-los oficialment les ordres papals de procedir contra els templers de les seves respectives diòcesis.⁸⁶ S'hi presentaren personalment els prelats de

79. C. ESTEPA, «La disolución de la Orden del Temple en Castilla y León», p. 126; G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 198-200.

80. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 197.

81. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 212-213.

82. C. ESTEPA, «La disolución de la Orden del Temple en Castilla y León», p. 127, nota.

83. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XII, pp. 64-65.

84. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. IX, pp. 63-64.

85. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XIII, p. 65.

86. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XIV, p. 65.

Segòvia, Osma i Conca, i hi enviaren procuradors els bisbes de Sigüenza, Palència, Segorbe-Albarracín, Córdoba i Jaén.⁸⁷ El metropolità els lliurà, prèvia lectura, les butlles de Climent V que feien referència al procediment que cada bisbe havia de seguir contra els templers; el qüestionari que incloïa les vuitanta-vuit preguntes; a l'obligació que tenien tots els fidels de lliurar als administradors eclesiàstics els béns que haguessin usurpat a l'orde, sota pena d'excomunió en cas d'incompliment, i al manament que en totes les esglésies de la província es donés lectura a la butlla relativa als béns dels templers usurpats per persones privades i alienes a l'orde.⁸⁸

Atès, però, que s'anava escolant el temps de presentar la informació al concili convocat a Viena del Delfinat el primer d'octubre de 1310, els metropolitans de Toledo i Compostel·la es veieren obligats a iniciar els interrogatoris dels frares relatius a l'orde en general i al mestre major de Castella. El resultat d'aquestes inquisicions l'havien de portar després els dos prelats a la Santa Seu.

Com a mínim per a complir l'expedient, tots dos eclesiàstics citaren els dies 3 d'abril de 1310, des de Salamanca, el de Compostel·la,⁸⁹ i el dia 15, des de Tordesillas, el de Toledo,⁹⁰ juntament amb altres dos membres de la comissió, els prelats de Palència i de Lisboa, els templers castellans a Medina del Campo el proper 27 d'abril perquè compareguessin personalment davant la comissió pontifícia que ells presidien.

Les citacions anaven dirigides a cada un dels frares que habitaven les vint-i-dues comandes i cases que tenia l'orde en els regnes castellans, que eren un total de setanta-vuit religiosos, més altres set que havien abandonat l'orde.⁹¹ Al cap de pocs dies, el 19 d'abril, els procuradors dels comissionats, García Pérez, porcioner de l'església de Toledo, i Melendo Rodríguez, porcioner de l'església de Torres Vedras, es reuniren al cor de la catedral de Zamora per elegir els membres de la delegació que, presidida pels esmentats procuradors i completada per representants del capítol de la catedral, havia de portar les lletres citatòries al mestre Rodrigo Yáñez,

87. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XIV, p. 65.

88. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XIV, p. 65.

89. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XVI, p. 66

90. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XV, pp. 65-66.

91. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. III, pp. 75-77.

que es trobava amb els altres frares al castell d'Alcañices, ja al costat del regne de Portugal.⁹²

El dia 21 d'abril, la delegació es presentà al castell d'Alcañices, on es trobava el mestre juntament amb altres quinze frares, i els llegí i lliurà les cartes de citació dels prelats.⁹³

El mestre protestà davant els emissaris pel poc temps que els donaven per a comparèixer a Medina del Campo, atès que molts dels frares que s'esmentaven en les lletres citatòries vivien en llocs molt apartats i que d'altres, tot i residir en indrets més propers, eren vells o estaven malalts, circumstàncies que dificultaven el seu trasllat i ser presents a l'esmentada vila el dia assenyalat. El mestre manifestà, a més, que ell no tenia jurisdicció suficient per a obligar a comparèixer davant la comissió apostòlica el comanador d'Alba de Aliste, fra Gómez Pérez, i els frares que estaven amb ell en aquest castell.⁹⁴

Tot i les objeccions que havia al·legat, el mestre manifestà als procuradors que ell i tots els templers estaven disposats a obeir les ordres papals i a presentar-se davant el tribunal que els havia de prendre les corresponents declaracions. Només demanava als procuradors, per tal de poder fer el camí amb un mínim de seguretat, que els garantissin un trajecte tranquil, de manera que no fossin molestats per ningú, ni físicament ni moralment. En aquest sentit, fra Rodrigo Yáñez els demanava també que fossin els mateixos membres de la missatgeria que havien portat les lletres citatòries qui els acompanyessin fins a Medina del Campo. Els procuradors respongueren que no tenien facultat per a prendre aquesta decisió, perquè no estaven autoritzats pels seus superiors i que, per consegüent, no podien assegurar l'escorta que els frares demanaven.⁹⁵

Com que Rodrigo Yáñez havia manifestat que dins el convent hi havia diversos frares malalts, els missatgers els visitaren per assegurar-se de la certesa de les afirmacions del mestre. Hi feren constar els següents: Alfonso Lucas, Martín i García Fernández, els quals feien llit; Domingo de Ceinos, cec i d'edat molt avançada, i Diego Romero, coix i també molt vell.⁹⁶ La resta de religiosos que es trobaven a

92. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p.50 i doc. III, pp. 75-78.

93. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p. 50 i doc. XVII, p. 66.

94. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», pp. 51-52.

95. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p. 52.

96. G. MARTÍNEZ DIEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 218.

Alcañices eren, a més del mestre Rodrigo Yáñez, Lope Peláez, Lope Pérez, Diego González, Fernando Núñez, Bernardo Núñez, Rodrigo Díaz, Pedro Estébanez, Juan i Lope Alfonso, entre d'altres.⁹⁷

Tot seguit els nuncis es dirigiren al castell d'Alba de Aliste, on presentaren el dia següent, 22 d'abril, còpia de les lletres citatòries i de les butlles papals al comanador fra Gómez Pérez i a deu templers més, ja que un no hi assistí perquè estava malalt.⁹⁸ El comanador, seguint el mateix argument que el mestre, manifestà que tenia la voluntat de comparèixer amb la condició de disposar de suficients garanties de seguretat durant el viatge d'anada i tornada, atès que alguns frares havien estat injustament perseguits i fins i tot morts, i el compromís dels prelats que els havien de prendre declaració que els tractarien dignament i que se'ls faria justícia. Com que els delegats no pogueren garantir les seguretats que reclamava el comanador, aquest demanà als prelats que els interrogatoris es duguessin a terme en un lloc prou segur i que si això no era possible, que els frares poguessin ser representats per procuradors.⁹⁹ Els missatgers respongueren que ells no tenien cap altra missió que complir el mandat de comunicar-los la citació dels comissaris. El frares que estigueren presents a la citació foren, a més del comanador, Domingo Martínez, Gonzalo Ibáñez, García Rodríguez, Alfonso, Domingo, Gonzalo, Alfonso, Juan, àlias Cabeza, Pelayo i Juan de Chamín. Com a testimonis de la citació, hi figuren dos eclesiàstics al servei del comanador de la casa, Juan Pérez i Mateo Estébanez. Com a malalts hi feren constar Rodrigo Martínez, Pelayo, Juan i Gonzalo Ibáñez, tres dels quals haurien estat ja presents a la citació general.¹⁰⁰

Tot i les objeccions presentades, una part important dels frares citats, en nombre de trenta, declararen el 27 d'abril de 1310 a Medina del Campo davant la comissió apostòlica.¹⁰¹ El manuscrit que enregistra els interrogatoris, a causa del seu mal estat de conservació en la part inicial, no permet identificar ni el president ni els altres

97. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 218.

98. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p. 52.

99. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p. 52.

100. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 219-220.

101. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», la transcripció a les pp. 249-264, i la relació dels frares a la p. 238.

membres del tribunal. Tot i això, Raynouard, que al començament del segle XIX pogué consultar la documentació vaticana sobre els processos dels templers, enregistra que en aquest arxiu, al fons d'*Instrumenta Miscellanea*, s'hi trobaven dos documents, un de titulat *Inquesta facta in villa de Metina del Campo, Salamanensis diocesis, per dominos Rodericum archiepiscopum Compostellanum, et I. Ulixbonensem episcopum, contra ordinem Templi et magnum preceptorem dicti ordinis in Hispania constitutos et contra singulares personas degentes in regnis Castellae et Legionis*,¹⁰² i un altre que tenia aquest encapçalament *Inquisitio facta Metinae per reverendos patres et dominos dominum Rodericum, archiepiscopum Compostellanum, dominum I. Ulixbonensem, et dominum Geraldum, Palentinensem episcopos, contra ordinem Templi et magnum magistrum seu preceptorem regni Castellae et Legionis*.¹⁰³

Aquest mateix autor, sense esmentar de quin dels dos manuscrits treu la informació, a l'apèndix de la seva obra afirma: «*L'Archevêque de Compostelle fit une information à Medina del Campo; trente-trois témoins furent entendus; trente étaient à l'Ordre. Le 1er. Roderic Joahnnis, Grand Preceptor du Temple dans les royaumes de Castilla et de León; declare qu'il ne sait pas, qu'il ne croit pas qu'aucun Templier ait fait les aveux des crimes faussement imputés, à moins qu'il n'ait cédé à la violence des tortures. Ce chevalier et le septième témoin, Luppus Petrus, soutiennent que le dérèglement de moeurs qu'on suppose permis aux Templiers, est expressément dondamné par les statuts; celui-ci dit que, d'après ces statuts, le coupable serait condamné à une prison perpétuelle, et celui-là, qu'il serait justement mis à mort. Trois témoins étrangers à l'Ordre étaient prêtres; l'un d'eux assure qu'il a entendu en confession plusieurs Templiers, blesés per les Sarrazins, et que ces Templiers étaient bons catholiques: il dit le même chose des autres Templiers amalades qu'il a confessés*». ¹⁰⁴

La citació de Raynouard coincideix amb el manuscrit publicat per Sans i Travé. ¹⁰⁵ Conservat avui a l'Archivum Secretum Vaticanum,

102. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques relatifs à la condamnation des chevaliers du Temple et à l'abolition de leur Ordre*, París, 1813, p. 315, p. 315

103. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques*, p. 313.

104. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques*, pp. 263-265.

105. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», la transcripció a les pp. 249-264.

procedent del fons «Castel Sant'Angelo», duu la signatura A.A (*Archivum Arcis*), *Armarium D*, 220, i forma part del grup d'actes relatiu al procés dels templers en els diversos territoris de la Cristiandat. A la banda externa, s'hi pot llegir: «13.- *Processus inquisitorie Metine: Processus de Metina contra singulos fratres necnon contra ordinem et magistrum preceptorem*».

Es té constància del mal estat de conservació de bona part del document ja a començament del segle xx. El 1913, Monsenyor Ugolini, «Vicearchivista della Santa Sede», a l'índex de les peces provinents de l'arxiu de Castel Sant'Angelo que va compilar, hi va escriure a propòsit d'aquest manuscrit: *Questo rotolo, come si è detto di sopra, è danneggiato, lacerato, annerito e maculato dall'umidità e dalla muffa, di modo che è stato impossibile di potervi leggere una data qualunque. Fu malamente restaurato, al solito, con carta incollata nel tergo*.¹⁰⁶ Aquest manuscrit és també citat amb una breu descripció per monsenyor Angelo Mercati l'any 1937. Diu així: *All'Archivio Segreto Vaticano nel fondo di castel Sant'Angelo, Arm. D. 220, é conservato l'interrogatorio di 33 Templari (milites, servientes e sacerdoti) del regno di Castiglia e León: il documento, che su una larghezza di circa m. 0,22 misura la lunghezza di m. 7,80, é rovinatissimo in principio, donde non può ricavarci né la data né il luogo, né le persone degli inquisitori, e solo dal decimo costituito diventa pienamente utilizzabile. Tutti gli esaminati sono a favore dell'ordine, come viene anche rilevato nel margine destro dalla nota «pro ordine»*.¹⁰⁷

Es tracta d'un manuscrit, compost per un rotlle de 7841 mm per 223 mm; s'articula en nou peces de pergami cosides entre si, que van precedides de deu fragments encolats sobre folis de paper. El contingut de les nou peces de pergami ha estat publicat per J. M. Sans i Travé, si bé fragmentàriament per les dificultats de lectura que presenta a causa del mal estat de l'original, especialment a la part inicial.¹⁰⁸

És probable, d'altra banda, que aquest document coincideixi amb el segon esmentat per Raynouard, el que fa referència al tribunal constituït, entre d'altres, per l'arquebisbe de Compostel·la i els bisbes de Lisboa i Palència.

106. Archivio Segreto Vaticano, *Indici*, 1001, p. 287.

107. A. MERCATI, «Interrogatorio», p. 242, n. 16.

108. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», la transcripció a les pp. 249-264.

Tal com s'ha dit, els inquisidors prengueren declaració al mestre Rodrigo Yáñez i altres trenta frares, a més de tres testimonis aliens a l'orde, però que hi havien servit com a capellans: Domingo Pérez de Reyzela, de la diòcesi d'Oviedo, setze anys, Martín Rodríguez, prevere de l'església de Santa Maria de Zofraga, trenta-cinc anys, i Juan Ibáñez, vint anys, dels quals el nou darrers com a capellà del mestre castellà.

Dels trenta religiosos, l'esmentat document en permet la identificació a partir del novè testimoni fins al número trenta,¹⁰⁹ de manera que dels vuit primers interrogats es desconeix el nom, llevat del mestre Rodrigo Yáñez i Lope Pérez, els quals enregistra Raynouard –aquest darrer com a setè testimoni¹¹⁰ i de Lope Peláez, esmentat pel testimoni 26, fra Pelayo, que confessà «igual que fra Lope Peláez, cavaller» –*dixit sicut Lupus Pelagii*.¹¹¹ Per consegüent, dels trenta frares que van declarar, només n'hi hauria cinc sense identificar.

Però si comparem la llista publicada per Sans i Travé amb la que recull Benavides,¹¹² tot i els petits errors d'algun antropònim, hom podria conèixer també la identitat d'aquests cinc, que són: Diego Gómez, Pedro de Abelendo¹¹³ o Avelaedo¹¹⁴ o de Arallaneda,¹¹⁵ Martín, Diego de Bone i Alonso Chamorro.¹¹⁶

Aquests interrogatoris foren redactats en forma pública pel notari de l'arquebisbe de Compostel·la, Alfonso Ibáñez, i pel notari per autoritat reial de Medina del Campo, Gaspar González.

109. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», p. 238.

110. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques*, p. 264.

111. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «L'inedito processo dei Templari in Castiglia (Medina del Campo, 27 aprile 1310)», p. 259

112. A. BENAVIDES, *Memorias de D. Fernando IV de Castilla*, pp. 629-630.

113. Segons el pare Gonzalo Martínez (G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 227).

114. Segons Àurea Javierre de Mur, «Aportación», p. 50.

115. Segons A. Benavides, *Memorias de D. Fernando IV de Castilla*, p. 629.

116. Benavides enregistra, a més, els noms dels següents frares, que estan ja a la relació que dona Sans i Travé: Diego Peña, Pedro de Bribes, Gonzalo Bayo i Juan Clérigo, que transcriu per Juan Saherdo. D'altra banda, el pare Gonzalo Martínez, entre els «sis» no identificats esmenta «Domingo Martínez, presente en Alba de Alis-te el 22 de abril, o Lope Peláez, Domingo de Ceinos, Diego González, Bernardo Martínez, templario de Faro, o Pedro Fernández, caballeros presentes con su maestre en Alcañices el 21 de abril» (G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 228).

El mateix dia o els immediatament posteriors, el tribunal inquisitorial, complint les ordres papals que manaven prendre declaració a totes les persones que tinguessin alguna cosa a declarar sobre els templers, interrogà quatre testimonis aliens a l'orde, dos preveres i dos seglars: Juan Fernández, capellà de l'església de San Facundo, de l'orde del Temple probablement de la població de Medina del Campo,¹¹⁷ Domingo Román, beneficiat de l'església de San Andrés, de l'esmentada vila, Juan Guillermo, qui havia estat al servei del mestre Rodrigo Yáñez, i Rodrigo Rodríguez. En aquesta ocasió, presidí l'interrogatori el bisbe de Lisboa, Juan Fernández, acompanyat de diversos eclesiàstics i laics, entre els quals Pedro de Villaverde, canonge de Lisboa, el guardià dels frares menors de Medina del Campo, Alfonso Rodríguez, cantor, i Pedro González, canonge, tots dos de la catedral de Silves, Alfonso Pérez, rector de l'església de Santa Maria de Arruca (diòcesi de Lisboa), els cavallers de Medina Rodrigo Gil, Ramiro Rodríguez i Rodrigo Lobón, i els eclesiàstics Domingo Román, Abril Pérez, Velasco, Mateo i Álvaro Domínguez, a més del notari del bisbe, Rodrigo García.¹¹⁸

Les actes d'aquest darrer interrogatori de Medina del Campo, atès que feien referència a l'orde en general i al mestre major de Castella, foren també trameses a la Santa Seu per a ser utilitzades durant les sessions del concili de Viena del Delfinat. Acabada l'assemblea eclesiàstica general, les actes s'arxivaren amb la resta de documentació relativa al procés dels frares que havia arribat a la Seu Apostòlica, on es conservaren a l'Archivum Secretum Vaticanum, en el fons Castel Sant'Angelo, Armari D, 220, formant part del grup d'actes relatives al procés dels Templers en els diversos territoris de la Cristiandat.¹¹⁹

És probable que aquest segon interrogatori coincideixi amb el document que a començament del segle XIX es trobava a l'esmentat arxiu i que va consultar Raynouard. Segons aquest autor, tenia per

117. G. MARTÍNEZ DíEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 222.

118. A. BENAVIDES, *Memorias de D. Fernando IV de Castilla*, pp. 635-637; F. FITA Y COLOMÉ, *Actas inéditas de siete concilios españoles celebrados desde el año 1282 hasta el de 1314*, Madrid, 1882, p. 95.

119. Una síntesi molt acurada de les vicissituds de la documentació pontifícia sobre el *negotium templariorum* hom la pot trobar a F. TOMMASI, «Interrogatorio», pp. 266-274.

títol *Inquesta facta Metinae per dominos Iohannem, Ulixbonensem, et eius collegas contra Ordinem et magnum magistrum Templi in Hispania*.¹²⁰

De les actes, se'n feren còpies, les quals deurien ser assignades a alguns dels membres de la comissió, potser als respectius metropolitans de Toledo i Compostel·la. Un autor alemany de mitjan segle XIX, Wilhelm Havemann, afirma que el P. Mariana¹²¹ havia trobat el procés dels templers castellans a l'arxiu metropolità de Toledo.¹²² D'altra banda, en el cas que alguna còpia, tal com insinua el pare G. Martínez, s'hagués conservat en el convent de Santa Maria de Orta on segons aquest autor es conservava l'arxiu central de la llengua de Castella de l'orde de l'Hospital i que consta que s'hi conservaven encara en el segle XVI documents relatius al procés dels templers castellans, com també al concili provincial que després, tal com veurem, es va celebrar a Salamanca,¹²³ s'hauria perdut abans de la meitat del segle XVII, ja que el 1666 a l'inventari fet confeccionar pel prior de l'Hospital de Castella no s'hi registren els documents relatius als templers que, en canvi, hi constaven un segle abans.¹²⁴

De tota manera és innegable que en alguns dels arxius eclesiàstics castellans s'hi degué conservar algun manuscrit que pogué ser consultat també per alguns historiadors espanyols. Ambrosio de Morales esmenta específicament, sense citar d'on treu la informació, que «*Rodrigo Yáñez y los principales caballeros, los quales, venidos obedientemente, se metieron en la presión de los comisarios para estar a quanto quissiesen ordenar e a pocos días fizieron juramento o pleyto homenaje, como caballeros que eran, de tornar a ellos cada cuando*

120. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques*, p. 314.

121. El P. Mariana no parla específicament de l'interrogatori de Medina sinó simplement que el papa va encomanar a diversos prelats de prendre declaració als templers castellans i que després van ser declarats innocents al concili de Salamanca. (...*proximo anno, pridie kalendas augusti, litterae a pontifice datae, quibus inquirendi in Castella Templarios, Compostellae et Toletano archiepiscopis potestatem permittit, adiuncto Aymerico inquisitore, ex predicatorio ordine (num eo a quo Directorium Inquisitorium editum est? Aliisque presulibus...* Juan de MARIANA, *Historiae de Rebus Hispaniae Libri XXX*, Toledo, 1592, XV, 10, p. 719).

122. W. HAVEMANN, *Geschichte des Ausgang des Tempelherrenordens*, Stuttgart-Tübingen, 1846, pp. 323-326.

123. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 221.

124. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 221.

fuessen llamados».¹²⁵ Esteban de Garibay, d'altra banda, és encara més precís quan afirma que el mestre i diversos cavallers foren interrogats a Medina i que no es pogué confirmar el més mínim indici dels crims de què hom els acusava.¹²⁶ A. Benavides, el 1860, recollint la informació probablement d'E. De Garibay, esmenta també específicament la inquisició de Medina que a les *Illustraciones* que s'afegeixen a la crònica sobre Ferran IV s'hi enregistra així: *Comparecieron en Medina, en obediencia a los mandatos apostólicos, D. Rodrigo Ibáñez, maestro de la orden, frey Lope Peláez, frey Diego Gómez, frey Diego Peña, frey Pedro de Arallaneda, frey Diego de Bone, frey Martín, frey Pedro Urines, frey Alonso Chamorro, frey Gonzalo Bayo, frey Juan Cabeza, frey Juan Saherdo y otros muchos ... a todos se les tomó declaración y además a muchos testigos fidedignos y de mucha autoridad, legos y religiosos, que habían frecuentado los conventos y tratado los freires ... y que de todo ello no resultó ni el más remoto indicio de herejía, idolatría o torpeza, de que eran acusados ... antes al contrario, se probó que siempre habían vivido en la observancia de la institución de su orden.*¹²⁷ A més, Benavides publicà un fragment del procés dut a terme a Medina pel bisbe de Lisboa, que enregistra les declaracions de dos eclesiàstics i dos laics, i que va trobar entre la documentació preparatòria per a l'elaboració de la crònica del regnat de Ferran IV a la Real Academia de la Historia.¹²⁸

També el pare Fidel Fita es referí a la Inquisició de Medina en publicar-ne el 1882 l'acta de l'interrogatori dels quatre testimonis aliens a l'orde i que en aquest moment es conservava ja a l'Archivo

125. Madrid, Biblioteca Nacional, Ms. Núm 755, Ambrosio de Morales, *Summa de varios privilegios*, f. CCXIX (Citat per A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p. 53, nota 13)

126. Madrid, Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Ms. 2.109/9, *Obras inéditas de Esteban de Garibay, cronista de Felipe II y Felipe III*, tom IX, p. 263. (Citat per A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p. 53, nota 14.)

127. A. BENAVIDES, *Memorias de D. Fernando IV de Castilla*, p. 629-630.

128. A. BENAVIDES, *Memorias de D. Fernando IV de Castilla*, pp. 635-637. A. Javierre publica també la declaració del darrer testimoni, segons una còpia incompleta que es conserva a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, Órdenes Militares, Templarios, núm. 29 (A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», «doc. XII de l'Apèndix documental, pp. 98-100). Aquesta mateixa autora a la n. 2 de la p. 100 afirma que «existe una copia del siglo XVII de este documento en el citado manuscrito de la colección «Burriel» –Biblioteca Nacional, ms. Núm. 13042, f.54).

Histórico Nacional de Madrid.¹²⁹ Gràcies a la seva anotació, se sap que aquesta acta anteriorment havia estat guardada a l'arxiu episcopal de Toledo, on podia haver estat consultada pels autors citats anteriorment. Diu així el pare Fidel Fita: «*Fragmento de un traslado coetáneo y auténtico, que se conserva actualmente en el archivo histórico nacional, procedente del de Toledo, donde tenía la signatura X 4ª 2º 7º. Al dorso lleva este sobrescrito del siglo XVI con hermosa letra: 'TEMPLARIOS. Es una información y deposición de testigos en la causa de los Templarios en virtud de Bullas y Comisión Apostólica. Es simple'*. I en relació a la seva publicació per part d'A. Benavides, hi afegeix: *Ha publicado, no sin errores garrafales de transcripción, la segunda parte de este fragmento el Sr. Benavides.*

Actualment, aquesta còpia es conserva a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, tal com afirma A. Javierre.¹³⁰

Després de la província eclesiàstica de Toledo, era a la província eclesiàstica de Compostel·la on els templers de la corona de Castella tingueren més implantació. Només al territori del regne de Galícia ja hi tenien sis comandes organitzades.¹³¹ Per això, la Santa Seu, creà una comissió específica per a l'interrogatori dels frares de la circumscripció compostel·lana, presidida pel metropolità de Toledo, tal com ja hem avançat,¹³² que prengué declaració als templers a la població d'Ourense.

De les actes d'aquesta inquisició, se'n féu arribar la corresponent còpia a la Cúria Papal per a ser examinades abans de la celebració del concili de Viena del Delfinat. Com la resta de documentació relativa al *negotium templariorum* passà després a l'arxiu de la Seu Apostòlica. Al començament del segle XIX, la inquisició contra els templers duta a terme a Ourense és esmentada per Murr, a l'apèndix dedicat al final dels templers a la península ibèrica de la seva obra sobre els rosacreus i francmasons, publicada el 1808,¹³³ i per

129. F. FITA Y COLOMÉ, *Actas inéditas*, pp.90-91.

130. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p. 100. Aquesta mateixa autora esmenta en aquest treball que n'hi ha una còpia del segle XVIII a la Biblioteca Nacional, Col·lecció Burriel, núm. 13.042, f. 54 *Ibidem*, p. 100).

131. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 68-69.

132. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», p. 61, doc. II.

133. Cristoph Gottlieb VON MURR, *Über den Wahren Ursprung des Rosenkreuzer und des Freymaureordens, nebst einem Anhang zur Geschichte der Tempelherren*, Sulzbach, 1808.

Raynouard el 1813.¹³⁴ Aquest darrer, que coneixia l'obra de Murr, exposa que hi hagué una inquisició a la ciutat d'Ourense per un tribunal inquisitorial presidit pel bisbe de Lisboa, on declararen trenta-sis testimonis, dels quals els vint-i-quatre primers eren templers, així com el vint-i-setè, el trentè, el trenta-unè i el trenta-sisè; la resta eren persones alienes a l'orde.¹³⁵ També, quan enregistra la localització dels manuscrits relatius als processos dels templers a la Cristiandat, afirma que a l'Arxiu del Vaticà, dins el fons d'*Instrumenta Miscellania*, s'hi conservava un manuscrit intítulat *Inquesta facta per dominum episcopum Ulixbonensem et eius collegas, in civitate Auriensi, contra ordinem, magnum magistrum, preceptorem, fratres et singulares personas ordinis Templi. Concordantiae super inquesta Auriensi*.¹³⁶ De la seva banda, Murr és més explícit quan fa la descripció d'aquesta font sobre el procés dels templers de la corona de Castella. La intitula *Nova inquesta facta in civitate Antiensi* (en lloc d'*Auriensi*) *regni Castellii* (en lloc de *Castelle*) *et Leonis, ubi sunt 36 testes*.¹³⁷

El fet que aquest document vagi també encapçalat pel mot *Concordantiae* ja va suggerir a Raynouard que es devia tractar del resum que elaboraren els delegats papals dels diversos processos que havien arribat a la Seu Apostòlica procedents de les distintes províncies eclesiàstiques.¹³⁸ Sobre això, aquest autor afirma que el primer mot transcrit per Murr no hauria de ser *Nova* sinó *Nona*, i ho argumenta així: *Mais au lieu de lire NOVA inquesta, le copiste aurait dû lire NONA, parce qu'elle se trouve la neuvième dans l'ordre du travail des évêques de Soisson, de Mende, de Léon et d'Aquilée, qui furent chargés de faire les rubriques et les concordances de plusieurs informations*.¹³⁹

Si continuem amb la informació aportada per Murr, sembla que efectivament es tracta d'aquest resum, ja que continua exposant *Ab iisdem comissariis viginti quatuor templariis, moratores in Pareda*

134. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques*.

135. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques*, pp. 265-266.

136. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques*, pp. 314-315.

137. Cristoph Gottlieb VON MURR, *Über den wahren Ursprung des Rosenkreuzer und des Freymaureordens*, p. 140.

138. Malcolm BARBER, *The Trial*, p. 260.

139. J.-M. RAYNOUARD, *Monuments historiques*, pp. 314-315.

—en nota específica Paredes de Nava (?)—¹⁴⁰ *dixerunt se nichil scire, credere vel audivisse, nisi modo post exortam infamiam contra ordinem*. Per a continuar transcrivint les declaracions dels testimonis números 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35 i 36, així com un resum de les declaracions dels diversos interrogats sobre la manera com eren rebuts a l'orde.¹⁴¹

Diversos autors posteriors que han tractat el final dels templers del regne de Castella s'han referit a l'existència d'aquests manuscrits sobre els processos. W. Havemann, en la seva obra publicada el 1846, hi esmenta també la inquisició de Medina traient la notícia del Raynouard, per bé que afirma que ja el pare Mariana l'havia identificat a l'arxiu arxidiocesà de Toledo.¹⁴²

K. Schottmüller, a la seva obra publicada 1887, hi dedica unes pàgines als processos contra els templers de la península ibèrica i fa referència també a la inquisició de Medina del Campo¹⁴³ i als manuscrits que es conservaven a l'Archivum Secretum Vaticanum, ja referits per Raynouard.¹⁴⁴ Altres historiadors coetanis, com ara Hans Prutz,¹⁴⁵ l'any següent, i Julius Gmelin,¹⁴⁶ el 1893, enregistren també l'existència d'aquests manuscrits a l'arxiu vaticà. Al començament del segle passat, Heinrich Finke, en la seva obra ja clàssica sobre la fi dels templers, dedica també un petit comentari, sense publicar-ne, però, cap fragment ni síntesi, al procés dut a terme a Castella i als documents existents.¹⁴⁷

140. La paraula *Pareda* potser respon a una mala lectura del transcriptor. De fet, la major part dels frares citats pel metropolità de Toledo pertanyents a la província de Compostel·la habitaven a la comanda de Faro, de la qual s'enumeren trenta-tres frares (G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 70).

141. Cristoph Gottlieb VON MURR, *Über den Wahren Ursprung des Rosenkreuzer und des Freymaureordens*, pp. 140-147.

142. W. HAVEMANN, *Geschichte des Ausgang des Tempelherrenordens*, pp. 323-326.

143. K. SCHOTTMÜLLER, *Der Untergang des Templer-Ordens*, 1-2, Berlín, 1887, 1, pp. 447-457.

144. K. SCHOTTMÜLLER, *Der Untergang des Templer-Ordens*, 1, p. 711, núms. 41-43.

145. H. PRUTZ, *Entwicklung und Untergang des Templerherrenordens*, Berlín, 1888, p. 209.

146. J. GMELIN, *Schuld order Unschuld des Templerordens*, Stuttgart, 1893, pp. 478-479.

147. H. FINKE, *Papsttum*, p. 311.

Desconeixem si en altres diòcesis castellanes es dugueren a terme altres inquisicions contra els templers d'aquestes regions. Per contra, se sap que a diverses diòcesis es realitzaren enquestes sobre els béns que tenia l'orde, d'acord amb les disposicions que al respecte varen donar els prelats encarregats pel Papa d'administrar els béns dels templers a la província castellana de l'orde, segons manament adreçat als diversos bisbes de les diòcesis castellanes i gallegues el primer de maig de 1310.¹⁴⁸

Abans de procedir a l'interrogatori dels templers castellans, el Papa s'havia preocupat d'assegurar-ne els béns. El 12 d'agost de 1308, Climent V encomanava, per tal d'evitar la dispersió i mantenir la propietat dels béns que pertanyien a l'orde del Temple en els regnes de Castella, la seva administració als arquebisbes de Toledo i de Compostel·la i als bisbes de Palència i Lisboa.¹⁴⁹ I amb la mateixa data, mitjançant la butlla *Ad omnium fere notitiam* ordenava que totes les persones que posseïen injustament béns de l'orde que els tornessin als administradors que havia nomenat.¹⁵⁰ Per a evitar ignorància, el Papa enviava una altra butlla –la denominada *Cum nos pro recuperandis*, datada el 12 d'agost de 1308, a l'arquebisbe de Toledo perquè fes llegir tant a la capital com a les esglésies sufragànies durant la celebració de les misses les butlles papals sobre les acusacions i el procés que s'estava duent en tota la Cristiandat contra els templers, com també tot el referent a la salvaguarda dels seus béns.¹⁵¹

Tot i que al començament de 1309 Climent V comunicava a Ferran IV les mesures que havia adoptat la Santa Seu per reservar el patrimoni dels templers i li demanava el seu suport i ajut butlla *Decet fili*, de 25 de febrer de 1309¹⁵², el 19 d'octubre següent el Papa ampliava la comissió per a administrar aquests béns amb els prelats de Sevilla i León –butlla *Deus ultionum*.¹⁵³ Al cap de sis dies, el pontífex comunicava la seva decisió a Ferran IV i li pregava que els ajudés en

148. Es pot veure la carta de manament als bisbes d'Osmà, de Jaén i de Conca a F. FITA Y COLOMÉ, *Actas inéditas*, pp.99-105 i també a A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XIX, p. 67.

149. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. IX, pp. 63-64.

150. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. VII, p. 63.

151. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. VIII, p.63.

152. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XI, p.64.

153. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XII, pp. 64-65.

la seva comesa i que els lliurés els béns que ell mateix retenia o que alguns dels seus súbdits posseïen amb la seva aquiescència.¹⁵⁴

El desori dels béns de l'orde als regnes de la monarquia castellana era tan gran que els prelats no es pogueren dedicar a resoldre aquest problema fins després d'haver dut a terme els interrogatoris dels frares. Per això, des de Medina estant, el primer de maig de 1310, els administradors nomenats per la Santa Seu escrigueren als diversos bisbes de les províncies eclesiàstiques castellanes perquè fessin enquestes i elaboressin els corresponents inventaris a les seves respectives circumscripcions, els quals havien de trametre a la comissió abans de la propera festa de Sant Joan de juny.¹⁵⁵ A d'altres, com ara els ardiaques de Toledo, Talavera, Madrid i Alcaraz, el termini de presentació dels inventaris els fou establert el 15 d'agost.¹⁵⁶

Els respectius prelats compliren els manaments de la comissió amb lentitud, si tenim present que a Jaén les cartes comminatòries del seu prelat no foren llegides a les esglésies de la ciutat fins el dia 24 de maig i que no fou fins el dia 28 que es féu el mateix a l'església major de Santa María de Andújar, a la mateixa diòcesi.¹⁵⁷

En el transcurs dels mesos de juny i juliol principalment es dugueren a terme les inquisicions sobre els béns en les diverses esglésies i parròquies dels bisbats castellans, els resultats de les quals foren després tramesos als membres de la comissió.

3. LA REPETICIÓ DELS INTERROGATORIS MITJANÇANT L' APLICACIÓ DE LA TORTURA

Després de l'anàlisi de les actes dels interrogatoris dels templers duts a terme a les diverses províncies eclesiàstiques de la península ibèrica que foren trameses a la Cúria Apostòlica, el Papa restà molt sorprès del fet que cap dels frares enquestats hagués confessat els més mínim error o crim. El resultat absolutament negatiu de les inquisicions fou atribuït per Climent V no pas a la manca de culpes per part dels enquestats, sinó a la deficient tasca dels inquisidors,

154. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XIII, p. 65.

155. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XVIII, p. 67.

156. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», doc. XXVI, pp. 69-70 i XXVII, p. 70.

157. A. JAVIERRE DE MUR, «Aportación», pp. 56-60.

els quals no saberen pressionar prou els testimonis perquè confessessin la veritat de les seves culpes. Convençut com estava el Papa de l'ocultació de faltes i errors –tal com palesaven les declaracions d'altres llocs, on sempre es donava la confessió de tals culpes per part d'algun frares, sigui perquè efectivament s'haguessin comès, sigui per por a la màquina repressora inquisitorial determinà que es fes un segon interrogatori dels templers de la península ibèrica. Aquesta segona vegada, però, els comissionats no havien de dur-lo a terme amb la benevolència de l'anterior, sinó que per a arrencar unes declaracions verídiques s'havia de realitzar mitjançant l'aplicació de la tortura, tal com permetien els cànons en els delictes dels quals eren acusats els templers.¹⁵⁸

La voluntat del pontífex es materialitzà en la butlla *Dudum ad eliciendum*, de 18 de març de 1311, destinada als membres de les comissions inquisitorials dels regnes hispànics.¹⁵⁹ Una còpia fou també tramesa als diversos monarques d'aquests regnes amb el prec que els ajudessin i donessin suport.¹⁶⁰ El Papa es queixava dels inquisidors perquè «havent vist i revisat les actes que ens heu tramès, tenim la vehement presumpció que els frares i l'orde són culpables dels crims i infàmies que se'ls imputen, de manera que si haguessin estat sotmesos a tortura, que amb poca prudència i negligentment no vàreu aplicar, probablement tindríem ara tota la veritat dels seus abominables errors.»¹⁶¹ I els confiava la realització dels nous interrogatoris «exposant els templers a la tortura i els turments, d'acord amb el que manen els cànons amb tal tipus de persones i delictes,» al mateix temps que els manava que «després ens trameteu prestament i fidel les actes de les seves confessions».

Tot i que el Papa palesava un interès especial perquè l'actuació per part dels inquisidors fos feta amb la celeritat més gran possible, els comissionats actuaven amb excessiva lentitud, perquè les actes no arribaven a la Santa Seu. Per això, el 27 de juny de 1311 Climent V

158. F. FITA Y COLOMÉ, *Actas inéditas*, p. 246.

159. A. MERCATI, «Interrogatorio», p. 241. Climent V prengué disposicions semblants per als templers de la Toscana, Llombardia, Xipre i la Grècia Llatina (Malcolm BARBER, *The Trial*, p. 260)

160. A. MERCATI, «Interrogatorio», p. 241, nota 11. Al rei d'Aragó (*Regestum Clementis papae V*, núm. 7.494), al rei de Castella (*Regestum Clementis papae V*, núm. 7.493) i al rei de Portugal (*Regestum Clementis papae V*, núm. 7.495).

161. A. MERCATI, «Interrogatorio», p. 246.

recordava als membres de les comissions hispanes que duguessin a terme la seva comesa prestament, ja que la Santa Seu volia disposar dels resultats de les declaracions l'u de setembre vinent, com a més tard, perquè el concili estava convocat per al primer dia del mes següent.¹⁶² Així ho notificava als arquebisbes de Toledo i Compostel·la, als bisbes de Sigüenza i d'Évora i al mestre Galasco, cantor de l'església de Compostel·la,¹⁶³ als quals, juntament amb altres persones, havia encomanat l'interrogatori dels templers de Castella i Lleó mitjançant l'aplicació dels turments,¹⁶⁴ i amb la mateixa data a l'arquebisbe de Braga i al bisbe d'Oporto,¹⁶⁵ quant als templers de Portugal, i a l'arquebisbe de Tarragona i bisbe de València, pel que fa als frares de la Tarraconense.¹⁶⁶

El dos principals membres d'aquesta darrera comissió, el metropolità de Tarragona, Guillem de Rocabertí, i el bisbe de València, Ramon Despont, havien estat també convocats a assistir al concili.¹⁶⁷ Per això, abans de dirigir-se a Viena del Delfinat, tenien intenció d'iniciar aquesta segona inquisició dels frares, com a mínim per presentar-se davant la Santa Seu amb la tasca, si no acabada almenys iniciada. A mitjan agost demanaren al monarca que els fes trametre a Barcelona alguns dels frares per començar els nous interrogatoris. D'acord amb la petició feta pels dos prelats, Jaume II manava als oficials que tenien la responsabilitat de la custòdia dels frares a Lleida i a Tortosa, que al més aviat possible els portessin a Barcelona.¹⁶⁸

Els dos prelats, sense els altres membres de la comissió, sinó de l'ardiaca de Besalú i dos canonges, respectivament de Tarragona i València, constituïren el tribunal inquisitorial el dissabte 21 d'agost a Sant Adrià de Besòs.¹⁶⁹ Els acompanyaven els seglars Ferrer de Lillet i Guillem Olomar, designats pel monarca per a dirigir les accions de tortura, i dos fedataris eclesiàstics, el notari de l'arquebisbe, i el notari apostòlic que havia redactat les altres actes de les inquisicions, Lapo

162. A. MERCATI, «Interrogatorio», p. 242, nota 12.

163. *Regestum Clementis papae V*, núm. 7.524.

164. *Regestum Clementis papae V*, núm. 7.493.

165. *Regestum Clementis papae V*, núm. 7.525.

166. *Regestum Clementis papae V*, núm. 7.526.

167. H. FINKE, *Papsttum*, p. 303, doc. 148.

168. H. FINKE, *Papsttum*, pp. 163-164, doc. 93.

169. A. MERCATI, «Interrogatorio», p. 247.

Buti de Monte Martano. Aquest mateix dia el tribunal prengué declaració als dos primers templers enquestats.¹⁷⁰ Els comissionats es traslladaren després a Barcelona, on al monestir de Sant Pau del Camp, entre els dies 26 i 28 del mateix mes, interrogaren els sis testimonis restants.¹⁷¹ En total, doncs, deposaren, amb l'aplicació de la tortura, davant els inquisidors, vuit frares, tot els quals ja havien estat interrogats anteriorment.

És molt probable que els dos prelats presentessin al pontífex, quan van arribar a Viena del Delfinat, el resultat de la seva comesa. En tot cas, l'acta d'aquesta inquisició es conservà entre la documentació de la Santa Seu i avui es troba a la Biblioteca Apostòlica Vaticana, d'on la transcriví i publicà el seu subdirector, monsenyor Angelo Mercati, el 1937.¹⁷² Aquest document fou conegut i esmentat per Finke el 1907, tot i que l'identifica com a integrant del còdex 5.376 de la Bibliothèque Nationale de París.¹⁷³ Per contra, l'editor monsenyor A. Mercati afirma que forma part del còdex Ottabiano 2.520 de la Biblioteca Vaticana, on ocupa els folis 215-219.¹⁷⁴

Climent V no volia aturar, per absència dels dos prelats, les noves inquisicions als templers de la província eclesiàstica Tarraconense, de manera que el 29 d'agost de 1311 confiava la continuació d'aquesta tasca a una nova comissió integrada pels bisbes de Lleida, Ponç d'Aguilaniu, i de Vic, Berenguer de Saguàrdia, i els dos inquisidors dels regnes del monarca català, els dominicans fra Joan Llotger i Ponç de Montclús.¹⁷⁵

La nova comissió es constituí a Lleida i a mitjan setembre de 1311 reclamà els frares al monarca perquè poguessin ser concentrats el més aviat possible a la ciutat del Segre per a procedir al seu interrogatori.¹⁷⁶ En compliment de la petició dels eclesiàstics, Jaume II ordenava el 29 de setembre de l'esmentat any a tots els oficials que tenien frares

170. Eren els frares Berenguer Gamir i Aparici Bonet (Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 271-272).

171. Eren Bernat Bellissèn, Guillem d'Albió, Bartomeu des Mor, Pere de Berbegal, Pere de Camprodon i Bernat sa Rovira (Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 273-275).

172. A. MERCATI, «Interrogatorio», pp. 246-251.

173. H. FINKE, *Papsttum*, p. 309, n. 2.

174. A. MERCATI, «Interrogatorio», p. 242.

175. *Regestum Clementis papae V*, núm. 7.611.

176. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 276.

sota la seva custòdia que els traslladessin a Lleida, on la comissió els havia d'interrogar.¹⁷⁷ El trasllat dels frares al lloc on es trobaven els inquisidors fou molt lent, de manera que el tribunal inquisitorial no començà les seves tasques fins al final d'octubre i s'allargaren tot el mes de novembre.¹⁷⁸ De la mateixa manera que a Sant Adrià i Barcelona, el tribunal disposà de la col·laboració de laics per a l'aplicació dels turments, concretament del cúria i veguer de Lleida, el qual posà a mans dels eclesiàstics els mitjans necessaris.¹⁷⁹

Els interrogatoris dels templers realitzats a Lleida foren especialment cruels, de manera que el monarca hagué de prendre mesures per tal d'evitar que els seus efectes fossin massa visibles i ser motiu de «malidicències.» Manà que metges tractessin i curessin els testimonis, que l'administrador dels béns dels templers pagués les medicines que fossin necessàries, que comprés hàbits nous per als frares i fins i tot apujà la pensió que es pagava a cada religiós.¹⁸⁰

Al final de novembre, la major part dels templers de la província havien estat novament interrogats, llevat dels que es trobaven detinguts a la ciutat de València, perquè costà molt de temps organitzar-ne el trasllat.¹⁸¹ Tot i que mancaven, doncs, les actes dels interrogatoris d'aquests darrers frares, la comissió optà al final de novembre, quan ja s'havien iniciat les sessions del concili general de Viena del Delfinat, per trametre còpia de les actes de les inquisicions ja fetes a la Santa Seu. La resta seria enviada quan s'haguessin realitzat els corresponents interrogatoris.¹⁸²

De les inquisicions dutes a terme a Lleida la tardor i el començament de l'hivern de 1311, no coneixem l'existència de les seves actes ni n'hem trobat rastre a cap arxiu.

Pel que fa als regnes de la corona de Castella i de Portugal, tot i que el Papa ordenà també a mitjan setembre de 1311 la repetició dels interrogatoris a mitjan setembre de 1311 mitjançant l'aplicació de la tortura, no sembla que els comissionats duguessin a terme una segona inquisició.

177. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 276.

178. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 276-280.

179. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 278.

180. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 279-280.

181. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 280.

182. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 280.

4. INQUISICIÓ DELS MEMBRES HISPÀNICS QUE ES TROBAVEN A XIPRE

Les diverses províncies hispanes van aportar al llarg de la vida del Temple personal a Llevant per tal d'ajudar a l'execució de la missió que s'havia proposat l'orde de defensar la Cristiandat i de lluitar contra els infidels. Després de la pèrdua de Sant Joan d'Acre el 1291, els templers es replegaren a la illa de Xipre on constituïren de nou bell nou el convent central. Aquí es concentraven els frares que aportaven les diverses províncies occidentals.

Quan els frares que es trobaven a Xipre foren interrogats el maig de 1310 o més probablement el maig de 1311,¹⁸³ n'hi havia set que pertanyien a la província catalana del Temple,¹⁸⁴ mentre que tres eren portuguesos¹⁸⁵ i un castellà.¹⁸⁶ També el Papa manà als membres de la comissió el 13 d'agost de 1311 que procedissin a un altre interrogatori mitjançant l'aplicació de la tortura¹⁸⁷ i demanà la implicació del rei de Xipre perquè prestés tot l'ajut necessari als comissionats.¹⁸⁸

5. DECLARACIÓ D'INNOCÈNCIA DELS TEMPLERS DELS REGNES HISPÀNICS

Tal com manava el procediment fixat per la Santa Seu, els frares havien de ser jutjats pels respectius concilis provincials, els quals s'havien de celebrar específicament per a tractar aquest tema.

183. Hi ha diversos autors que fixen la data d'aquesta inquisició el mes de maig de 1310, com ara Schottmüller (K. SCHOTTMÜLLER, *Der Untergang des Templer-Ordens*, 2, Berlín, 1887 (reed. Nova York, 1970), pp-143-400.) i més recentment M. Barber (Malcolm BARBER, *The Trial*, pp. 254-258), mentre que d'altres es decanten pel mes de maig de l'any següent, com ara Anne Gilmour-Bryson (A. GILMOUR-BRYSON, «Testimony of Non-Templars Witnesses in Cyprus», a *The Military Orders. Fighting for the Faith and Carins for the Sick*, edited by Malcolm Barber, Aldershot, 1994, p. 205).

184. Els catalans eren Guillem de Soler, Berenguer de Riusec, Pedro Sánchez de Navarra, Simón Pérez de Aragón, Bertran de Pinyana, Berenguer de Montoliu i Ramon de Montagut. (Vegeu A. GILMOUR-BRYSON, *The Trial of Templars in Cyprus. A complete English Edition*, Brill, Leiden, Boston, Köln, 1998, núm. 35, p. 112-113; úm. 43, p. 120-122; núm. 51, pp. 128-129; núm. 53, pp. 130-131; núm. 55, pp. 132-133; núm. 70, pp. 147-148; núm. 71, pp. 148-149).

185. Els portuguesos eren Esteban, Juan y Lorenzo (Vegeu A. GILMOUR-BRYSON, *The Trial of Templars in Cyprus*, núm. 8, pp. 83-84; núm. 13, pp. 89-90; núm. 57, p. 134).

186. Es tractava de fra Martín Martínez (A. GILMOUR-BRYSON, *The Trial of Templars in Cyprus*, núm. 68, pp. 144-146).

187. *Regestum Clementis papae V*, núm. 7.595.

188. *Regestum Clementis papae V*, núm. 7.596.

Els templers pertanyents a la província eclesiàstica tarraconense foren jutjats al concili que se celebrà a Tarragona al final d'octubre i el començament de novembre de 1312.¹⁸⁹ Després que els conciliars haguessin analitzat les actes de les inquisicions i de no haver-hi trobat cap element que certifiqués els crims de què eren acusats els frares, se sentencià solemnement la seva innocència el dia 4 de novembre de 1312.¹⁹⁰ Al mateix temps, els conciliars aprovaren les pensions que cada frare, d'acord amb la seva categoria que havia tingut dins l'orde, havia de percebre de les rendes que proporcionaven els béns que els havien pertangut i que en aquells moments administrava el monarca.¹⁹¹

Pel que fa als frares rossellonesos, atès que pertanyien a la diòcesi d'Elna i, per tant, sufragània de la metropolitana de Narbona, com ja s'ha dit, corresponia a aquest arquebisbe la convocatòria del concili per a prendre les decisions relatives a les persones dels religiosos. El retard en la seva celebració havia motivat les queixes de Joan XXII, el qual al començament de 1317 havia instat el metropolità Bernat perquè reunís el concili provincial i pronunciés definitivament la corresponent sentència sobre els frares de les seves diòcesis.¹⁹² Sembla que al final d'any el concili se celebrà i que absolgué també de tots els càrrecs els templers rossellonesos.¹⁹³

Quant als regnes de la Corona de Castella, se celebraren dos concilis provincials que havien de jutjar i dictar sentència sobre les persones dels frares castellans, un primer a Alcalà de Henares, convocat per a les diòcesis sufragànies de Toledo el 15 de juliol de 1310,¹⁹⁴ i l'altre a Salamanca, per a les diòcesis sufragànies de Compostel·la, a més de les de Braga situades a Galícia i d'Astorga, i probablement també de les diòcesis exemptes d'Oviedo i Lleó.¹⁹⁵ Aquest darrer concili, de 21 d'octubre de 1310, tal com havia decretat l'anterior d'Alcalá, declarà també la innocència dels templers castellans de tots els crims que els havien imputat.¹⁹⁶

189. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 317-318.

190. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 318.

191. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p. 318.

192. *Regestum Iohannis XXII, Lettres communes*, núm. 2.510.

193. Josep M. SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, p.320.

194. F. FITA Y COLOMÉ, *Actas inéditas*, p. 54-62; G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 240.

195. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, p. 240.

196. G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los templarios en la Corona de Castilla*, pp. 241-244.

Les inquisicions fetes contra els templers de les diverses províncies eclesiàstiques hispanes, tot i la duresa amb què en algun moment s'havien dut a terme, tot i la utilització de la tortura amb el propòsit, per part de la Santa Seu, d'arrancar unes confessions verídiques que no poguessin amagar cap de les acusacions que pesaven contra ells, no van donar cap resultat positiu. Això prova d'una manera inequívoca que els frares d'aquestes contrades eren bons religiosos, homes que, tot i la rudesa i ignorància d'alguns, creien com els altres fidels en les ensenyances de l'Església i respectaven, malgrat les misèries d'alguns, els preceptes que aquesta manava.

En tot cas, l'única nota discordant l'ofereixen alguns dels testimonis aliens a l'orde que declararen durant les inquisicions. Es tracta en general de persones religioses i de seglars que per raó dels seus contactes amb els frares, que sovint acabaren amb enfrontaments, declararen amb esperit de venjança o la mala fe.¹⁹⁷ Les seves deposicions, la major part de les vegades fruit de les enveges i el ressentiment, de la intriga i de la difamació, com diem, tingueren molt poc valor per als eclesiàstics que assumiren la responsabilitat de jutjar els templers.

Els concilis provincials, a banda de dictar la sentència d'innocència dels frares dels diversos regnes de la península ibèrica, atès que la dissolució de l'orde no implicà l'exoneració de les obligacions religioses assumides pels templers en el moment de la seva professió, determinaren el lloc de residència de cada frare, com també la pensió anual que cada un havia de percebre, d'acord amb la seva categoria dins l'orde. En conseqüència, els templers restaren obligats a complir els vots religiosos, sense seguir, però, la regla del Temple, i restaren subjectes a l'obediència i correcció dels seus respectius bisbes. Se'ls permeté, també, als que ho preferissin, d'ingressar en altres ordes religiosos o monàstics. La majoria, però, optà per residir fins a la seva mort en els antics convents de l'orde, tot i que un petit grup es dedicà a tasques pròpies de la seva vida militar.¹⁹⁸

197. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Els testimonis aliens a l'orde en els processos contra els templers a la península ibèrica*, en premsa.

198. A. FOREY, *The Fall of the Templars in the Crown of Aragon*, pp. 210-250; Josep Maria SANS I TRAVÉ, *El final dels templers catalans*, pp. 379-397.